

Treball de Fi de Grau

Títol

Els grups d'aficionats radicals del futbol i la seva vinculació amb la ultradreta política

Autoria

Oriol Burns Allué

Professorat tutor

José Vicenç Rabadan Perea

Grau

Comunicació Audiovisual	
Periodisme	X
Publicitat i Relacions Públiques	
Comunicació Interactiva	
Comunicació de les Organitzacions	

Tipus de TFG

Projecte	
Recerca	X

Data

Del 3 al 7 de juny de 2024	X
26 de juliol de 2024	

Full resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Català	Els grups d'aficionats radicals del futbol i la seva vinculació amb la ultradreta política
Castellà	Los grupos de aficionados radicales del fútbol y su vinculación con la ultraderecha política
Anglès	The groups of radical football fans and their link with the far-right political ideology

Autoria:		Oriol Burns Allué		
Professorat tutor:		José Vicenç Rabadan Perea		
Curs:	2023/24	Grau:	Comunicació Audiovisual	
			Periodisme	X
			Publicitat i Relacions Públiques	
			Comunicació Interactiva	
			Comunicació de les Organitzacions	

Paraules clau (mínim 3)

Català:	Grups d'aficionats radicals, ultradreta política, futbol, ultres, hooligans i Vox
Castellà:	Grupos de aficionados radicales, ultraderecha, futbol, ultras, hooligans y Vox
Anglès:	Radical fan groups, far-right wing ideologies, football, ultras, hooligans and Vox

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:	Aquest treball consisteix en una anàlisi dels orígens dels moviments <i>hooligan</i> i <i>ultra</i> en el context del futbol. Explica la seva expansió per Europa, la posterior arribada a Espanya del fenomen i la seva evolució fins a l'actualitat, sobretot de quatre grups d'equips espanyols: Ultra Sur, Boixos Nois, Frente Atlético i Brigadas Blanquiazules. També s'exposen diferents idees que vinculen els grups amb ideologies d'ultradreta. Es demostra com hi ha enllaços entre la ultradreta política amb els grups radicals d'aficionats a través de comportaments en comú, una ideologia compartida i la mostra de simbologia d'extrema dreta radical
Castellà:	Este trabajo consiste en un análisis de los orígenes de los movimientos <i>hooligans</i> y <i>ultras</i> en el contexto del fútbol. Explica su expansión por Europa, la posterior llegada a España del fenómeno y su evolución hasta la actualidad, sobre todo de cuatro grupos de equipos españoles: Ultra Sur, Boixos Nois, Frente Atlético y Brigadas Blanquiazules. También se exponen diferentes ideas que vinculan a los grupos con ideologías de ultraderecha. Se demuestra cómo existen enlaces entre la ultraderecha política con los grupos radicales de aficionados a través de comportamientos en común, una ideología compartida y la muestra de simbología de extrema derecha radical.
Anglès:	This work consists of an analysis of the origins of hooligan and ultra movements in the context of football. It explains its expansion through Europe, the subsequent arrival of the phenomenon in Spain and its evolution up to the present day, especially of four groups of Spanish teams: Ultra Sur, Boixos Nois, Frente Atlético and Brigadas Blanquiazules. Different ideas linking groups with far-right ideologies are also presented. It shows how there are links between the political far-right ideologies and the radical groups of fans through common behaviour, a shared ideology and the display of extreme right-wing symbology.

Índex

1. Introducció	4
1.1 Justificació del tema	4
1.2 Objecte d'estudi	5
1.3 Objectius	5
2. Antecedents teòrics	6
2.1 Ultres al futbol	6
2.1.1 Origen i evolució	6
2.1.2 Aparició a Espanya	12
2.1.3 La política a les grades d'Espanya	16
2.1.4 Agrupacions ultres d'estudi: Ultra Sur, Boixos Nois, Brigadas Blanquiazules i Frente Atlético	18
2.2 Ultradreta política espanyola	21
2.2.1 Aparició	21
2.2.2 El missatge	23
2.2.3 Evolució	24
3. Visions contemporànies	36
3.1 Preguntes de la investigació	36
3.2 Metodologia de l'anàlisi	36
3.3 Anàlisi dels resultats	41
4. Conclusions	52
5. Bibliografia	54
6. Annex	57
6.1 Entrevista a treballadors del Cos de Mossos d'Esquadra	57
6.2 Entrevista a Toni Padilla	68
6.3 Entrevista a Carles Viñas	74
6.4 Entrevista a Toni Rodon	80

1. Introducció

1.1 Justificació del tema

Actualment, es podria considerar el futbol a Europa com un dels esports més polititzats i equiparable amb els grans esdeveniments esportius de masses i polítics com els jocs olímpics o el mateix mundial de futbol. Als Estats Units, per exemple, els aficionats de l’NBA i la NFL consideren els partits amb un sentit d’entreteniment més que polític. En contra, per als aficionats més radicals del futbol, a Europa sobretot, aquest sentit és qüestionable perquè molts senten una passió pels colors i com un vehicle per expressar la seva ideologia. Per això mateix, la ultradreta política va trobar en aquest àmbit un espai per promoure el seu discurs.

Des de la massificació del futbol i l’evolució d’aquesta disciplina a un model de negoci, milions de persones es mouen “en grup” per donar suport el seu equip, una espècie de religió social que ens permet distreure’ns d’allò que ens envolta i suposa una font d’entreteniment que cadascú viu a la seva manera. Cal afegir que l’avenç tecnològic que s’ha fet al voltant del futbol, transmetent partits per la televisió ha permès que milers d’aficionats estrangers s’aficionessin a clubs i competicions i al mateix temps s’internacionalitzés el fenomen.

A partir dels anys seixanta i setanta, es va originar un corrent social dins i fora dels estadis que més enllà de donar suport als equips, que transmetia una ideologia molt concreta i aprofitava els estadis per visibilitzar la seva lluita social política: els *hooligans*. A Espanya va ser durant la dècada dels vuitanta quan es van originar aquests grups radicals dins de les aficions dels diferents equips categoritzats com a ultres. Cada agrupació té un pensament polític concret i una organització heterogènia. A part de dur a terme la seva vessant esportiva d’animar, aprofitaven els partits per reivindicar-se i pronunciar-se políticament. Molts d’aquestes associacions d’aficionats estaven molt lligades amb la dreta conservadora i corrents polítics molt radicals d’extrema dreta, fins al punt que van trobar a les graderies un espai lliure per alliberar-se ideològicament sense cap mena de límit.

Aquests últims anys a Espanya i també arreu d’Europa, amb la crisi migratòria i les crisis econòmiques, hi ha hagut un auge de la ultradreta política. A Espanya amb l’entrada de Vox a diferents parlaments autonòmics i sobretot el Congrés dels Diputats s’ha vist com una part de la població se sent representada per un partit que

ideològicament està en contra del feminisme, de l'avortament legal i que ha declarat repetidament missatges ultraconservadors espanyolistes, racistes i homòfobs.

Amb aquest treball el que pretenc és fer un anàlisi de la correlació entre els ultres de certs equips de futbol (Boixos Nois, del FC Barcelona; Ultra Sur, del Real Madrid CF; Frente Atlético, del Atlético de Madrid, i Curva RCDE, del RCD Espanyol) i la ultradreta política per poder demostrar si en els estadis de futbol els *ultres* encara tenen el seu espai per poder pronunciar-se políticament, lluir simbologia feixista i proferir càntics amb proclames feixistes.

1.2 Objecte d'estudi

L'objecte d'estudi d'aquest projecte ha estat els aficionats ultres del futbol a Espanya i també totes les organitzacions i els partits polítics d'ultradreta que hi ha hagut a Espanya en aquests últims 40 anys.

1.3 Objectius

Els objectius marcats per aquest treball són principalment fer un estudi acadèmic sobre quina és la situació actual dels principals grups d'aficionats radicals al futbol a Espanya. Al mateix temps, descriure i indagar sobre els grups i partits ultres: quin ha estat el seu origen, evolució i arribada als camps de futbol d'Espanya i evidenciar com actualment la seva incidència ha estat més present, en alguns casos, fora dels estadis que dins dels mateixos camps. Pel que fa a la ultradreta política, m'agradaria explicar quin paper ocupa dins del ventall polític i institucional actual. Fer una anàlisi de quina ha estat la seva evolució des de la mort de Franco fins avui i investigar si les principals organitzacions s'han afegit a Vox per la seva irrupció recent i exitosa en el marc polític espanyol.

2. Antecedents teòrics

Des de l'arribada del fenomen dels aficionats radicals a Espanya, els diferents mitjans de comunicació han tractat el tema i han intentat desemascarar qui hi ha darrere dels grups. Cada cop que hi ha hagut un nou incident sigui de l'equip que sigui, el focus torna a assenyalar-los i qüestionar la seva presència als estadis. A més, hi ha diferents autors que han investigat i escrit llibres sobre l'evolució dels ultres a Espanya.

També, en relació amb la ultradreta aquests darrers anys, hi ha hagut gent que s'ha especialitzat en el seu "modus operandi" i ha escrit estudis i assajos sobre les seves dinàmiques a causa de la seva popularitat arreu del territori. A més de textos, també hi ha documentals sobre els missatges que es transmeten per xarxes socials, principalment, i com aquests tenen un impacte en la societat actual.

2.1 Ultres al futbol

2.1.1 Origen i evolució

El futbol és un esport que va néixer al Regne Unit el segle XIX. Fins a principis del segle XX va estar associat amb les classes burgeses, però amb l'entrada del nou segle la relació va fer un gir de cent vuitanta graus i les elits aristòcrates angleses es van allunyar de la pràctica d'aquest esport a causa de la seva popularització entre les classes obreres i mitjanes. Fou aleshores quan el públic al qual s'adreçava va canviar i es va allunyar de les classes altes i del poder eclesiàstic.

L'any 1863, però, la *Football Association* (FA) va crear la primera reglamentació d'aquest esport, agrupant així els primers clubs de futbol que existien aleshores sota un seguit de normes que van convertir aquesta disciplina en un dels passatemps més populars de la societat d'aleshores. Quan parlem dels primers clubs de futbol, ens referim a clubs que van néixer amb la influència de l'església o parròquies i posteriorment de fàbriques i organismes industrials. Algun exemple són el Manchester United o el West Ham.

Durant el primer terç del segle XX, el futbol es va convertir en un espectacle per sobre d'altres esports com la boxa, les carreres de cavalls, el tenis o el rugbi. La popularitat va coincidir amb l'auge d'altres grans esdeveniments esportius com els jocs olímpics o altres competicions mundials esportives. Malgrat això, els primers conflictes violents entre aficionats de futbol els trobem durant la dècada del 1880, amb invasions dels terrenys de joc i incidents entre aficions rivals. A mesura que van passar els anys, la FA

va prendre les mesures corresponents i va arribar a tancar els estadis d'equips com l'Arsenal o el Sheffield Wednesday.

Sempre han estat freqüents els incidents en els camps de futbol, tot i que l'excepció d'uns anys en els quals es van registrar les xifres més baixes, va ser durant el període d'entreguerres (1918 – 1939) quan es va produir un descens dels comportaments agressius en les graderies dels camps de futbol. Això va comportar un augment d'espectadors a les graderies. Tot i això, no va ser fins a la dècada dels 50, gràcies a la cobertura dels mitjans de comunicació dels incidents violents, quan aquests conflictes van començar a guanyar més pes i tenir una repercussió social.

Tot el moviment anomenat com a *football hooliganism* no es va manifestar fins a la dècada dels 60. “Abarca una gran diversitat de conductes anòmales que es registra en relació amb el futbol i que va des de la violència verbal – com els himnes o càntics obscens i al mateix temps intimidatoris – a la violència física, amb l'exemple de l'ús de tot tipus d'objectes (pedres, ganivets, bengales, gasos lacrimògens i fins i tot armes de foc)”.¹

Per un costat, la crisi industrial afectà bona part de la població britànica, en concret els treballadors més joves, que van veure com s'esfumaven les seves expectatives socials i, per altra banda, les iniciatives que es van dur a terme des dels principals organismes reguladors dels esports per reduir la seva incidència i que va provocar que altres joves adquirissin els mateixos comportaments violents per aconseguir un únic objectiu: reconeixement social.

El paper dels mitjans de comunicació, sobretot els més sensacionalistes, també és destacable. La premsa va dedicar moltíssimes pàgines als successos que envoltaven els estadis i això va generar una sensació d'alarmisme entre els aficionats. L'atenció mediàtica es va centrar sobretot en els joves, concretament en aquelles expressions de cultures alternatives i *underground* emergents de finals de dècada dels 60. Molts adolescents van ser seduïts per aquestes imatges de comportaments o accions transgressores.

D'ençà que la premsa va iniciar la cobertura dels partits de futbol, cap a finals del segle XIX, els partits i els futbolistes aclaparaven tota l'atenció, però a poc a poc el focus mediàtic va centrar-se més en aspectes relacionats amb la graderia. Un exemple el trobem en la portada de *The Sun* que titulava: “*Smash these thugs*”.²

¹ Dunning, E. “*El fenómeno del hooliganismo*”, *La Vanguardia* (16/11/2003) pàg. 34

² *The Sun*, Portada (4/10/1976)

Les primeres bandes de *hooligans* van aparèixer en zones territorials en què el nivell socioeconòmic era baix, la crisi havia afectat més i moltes vegades els barris estaven marginats pels poders de la capital. Ens referim a la zona nord d'Anglaterra com Manchester, Liverpool, Leeds o Sunderland, ciutats amb una gran població obrera que va trobar en el futbol un espai d'entreteniment, de demostració de descontentament i de reivindicació social.

El mundial del 1966 va ser un abans i un després per tot aquest fenomen social. La popularització del futbol a tot el Regne Unit es va amplificar encara més, i el moviment *hooligan* va aclaparar una gran quantitat d'adolescents que veien com aquests comportaments els volien replicar. Aleshores, les actituds violentes i els actes vandàlics no es van veure com un problema greu.

Les primeres agrupacions de seguidors radicals van originar-se perquè no trobaven excitació suficient en el terreny de joc i es manifestaven de forma agressiva. D'altra banda, la ultradreta extraparlamentària va voler ampliar la seva base social a la joventut d'aquella època, i ho va fer defensant els interessos d'aquest sector de la població i aproximant la gent jove a la subcultura *skin*. Durant la dècada dels 70 es va evidenciar que hi havia elements neonazis en nuclis de *hooligans* d'equips com el Millwall, el Leeds, el Manchester City o l'Arsenal. Així ho mostraven declaracions d'un seguidor *hooligan* del Millwall: *"Todos nosotros somos neonazis, però solo porque el nazismo nos permite justificar los destrozos que hacemos y después porque para mí es la ideología que se ajusta a todas. También la reina es nazi porque hace lo que quiere. Es bonito ser nazi porque cuando lo dices por ahí la gente te mira con desprecio y tú tienes motivos para odiarlos"*.³

L'alarmisme generat pels mitjans de comunicació sensacionalistes va obligar el Govern britànic a prendre mesures considerables. Les més embrionàries van ser la segregació dels aficionats per equip local o visitant, amb tanques especials de filferro. La prohibició d'armes o objectes que podien facilitar agressions, com les botes d'acer, les navalles, els paraigües o fins i tot els diaris doblegats en format de porra.

L'any 1979 Margaret Thatcher va ser escollida com la primera ministra del Govern del Regne Unit, un fet que cal destacar per entendre l'evolució del moviment *hooligan*. Durant els seus mandats com a líder política del país, la dècada dels vuitanta és característica per la creació de bandes radicals que van promoure la violència al voltant dels estadis de futbol. Aquests grups estaven formats per persones de classe obrera que

³ Declaracions d'un *hooligan* del Millwall recollides per Bruno, F. "London calling", *Super Tifo* (1/1998)

veien com la integració de dinàmiques clarament capitalistes al futbol, segons ells, els marginava el seu esperit inicial de desvincular-lo d'aquesta classe social. "Els *hooligans* constitueixen una espècie de moviment de resistència obrer que tracta de restablir el control dels canvis imposats per grups de classe mitjana amb la finalitat de salvaguardar els interessos de la seva classe social".⁴

Aquells anys, les rivalitats entre equips es van radicalitzar més com a conseqüència d'aquests seguidors. Com la majoria eren de classe obrera, això comportava una baixa capacitat de tolerància i alts nivells d'agressivitat en totes les seves relacions socials. Els adolescents que van créixer veient aquestes situacions van acabar sent més permissius amb la violència que altres joves de classe mitjana més acomodada. A més a més, cal destacar l'estil agressiu masculí entre la classe treballadora, en la qual la violència era un símbol de prestigi.

Aquest fenomen violent va superar les fronteres britàniques i és durant la dècada dels vuitanta quan s'escampa per tota Europa i arriba a Espanya. Allà on jugaven els clubs anglesos competicions europees, els seguidors més fidels els seguien i provocaven aldarulls davant del desconeixement de les seves accions per part de les forces de seguretat de la ciutat o país. La difusió d'aquestes pràctiques va ser ràpida perquè molts joves que presenciaven els actes vandàlics dels radicals van voler recrear-los en els seus estadis.

Dins de l'evolució del moviment del *hooliganisme* hi ha un episodi negre ocorregut l'any 1985. El Liverpool i la Juventus s'enfrontaven a la final de la UEFA Champions League a l'estadi de Heysel, Bèlgica, i mitja hora abans de l'inici del partit els aficionats anglesos, la majoria amb símptomes d'haver begut, van provocar una allau de gent contra una zona d'aficionats italians i van cometre diferents agressions amb llançament d'ampolles i l'ús d'armes blanques. Segons la Creu Roja belga van morir 39 persones, de les quals 32 eren seguidors italians, i va haver-hi 454 ferits, 117 de gravetat.⁵ La policia belga no s'esperava que passaria el que va protagonitzar part de l'afició britànica.⁶

Una de les principals conseqüències que va comportar aquest incident va ser la remodelació estructural del camp i la prohibició d'albergar qualsevol partit d'un club

⁴ "El futbol, eina de diplomàcia franquista", en *VV. AA., Actes de les III Jornades de Joves Historiadors i Historiadors de la Universitat de Barcelona*, Afers, Barcelona (2004)

⁵ Garrigo, A. (30/05/1985). 42 muertos y 257 heridos, primer balance de la tragedia del Heysel. *La Vanguardia*, pàgina 3.

⁶ Ortega, E. (31/05/1985). El día después. *Marca*, pàgina 3.

anglès que no fos professional. La UEFA, per la seva banda, va castigar durament els equips britànics i els va excloure de qualsevol competició europea de forma indefinida. A més, el Govern de Thatcher va començar a prendre mesures dràstiques contra el *hooliganisme* i va iniciar una investigació per trobar els principals responsables dels actes violents d'Heysel. Les principals polítiques aplicades van ser la prohibició de venda d'alcohol en els estadis i el seu entorn, i que cada aficionat rebia una *Identity Card* per ser reconegut més fàcilment i així controlar qui entrava als camps.⁷

Conseqüentment, el Govern britànic va fer una gran difusió d'imatges del succeït per la televisió que va passar a fer una funció d'instrument governamental.⁸ La visualització d'aquelles imatges va generar atracció de molts joves cap al fenomen *hooligan*. No obstant això, per a la societat anglesa la sanció rebuda per part de la UEFA d'excloure els equips de competicions europees va ser vista com un abandonament d'Europa. El futbol és un esport que uneix a la població i pertany a la cultura europea, i la prohibició dels clubs de participar-hi es va concebre com un allunyament d'Europa i de la seva societat.

Heysel, el 1985, i Hillsborough, el 1989, van ser dos episodis que van començar a marcar la decadència del *hooliganisme*. A partir d'aleshores, a finals de la dècada dels 80 va iniciar-se una era anomenada *posthooliganisme* que va caracteritzar-se per una pressió social, política i mediàtica cap a aquestes agrupacions d'aficionats radicals. Fins aleshores, la intel·lectualitat britànica havia menyspreat el futbol, però a poc a poc va començar a aficionar-se i donar suport amb força, un fet que va provocar una fusió entre les classes més baixes i les més aburguesades. Els nous seguidors venien de classe mitjana, comptaven amb una formació intel·lectual i eren persones que havien rebut una educació universitària o superior. A propòsit d'això, la cadena televisiva *Sky TV* va decidir emetre per satèl·lit els partits, la qual cosa va suposar una renovació en la percepció del futbol entre els mitjans.

La policia, per la seva banda, va seguir fent les persecucions contra els *hooligans* i les bandes més conflictives, la qual cosa va provocar que molts grups haguessin de fer una transformació estètica. Una mutació que va afectar majoritàriament les bandes que integraven *skinheads* i donà pas a una desvinculació d'aquesta subcultura i a l'origen del nou moviment *casualisme*. En ciutats com Manchester o Liverpool les actituds dels

⁷ Mendo, C. (31/05/1985). Los políticos británicos califican de maleantes a los hinchas del Liverpool. *El País*, pàgina 57.

⁸ Redacció. (30/05/1985). Ansia y miedo en Turín. *Marca*, pàgina 6.

radicals van canviar i al mateix temps la indumentària utilitzada també. Fins aleshores, les caçadores *bomber* i les botes altes típiques dels *skins* era el més habitual, però amb l'adaptació de la nova moda es van abandonar elements distintius del club, com bufandes, insígnies, pins o banderes.

La moda *casual* tenia com a objectiu fer passar desapercebuts els aficionats i saltar-se qualsevol control policial per continuar amb les seves actituds violentes. Per no ser reconeguts per la seva vestimenta, va haver-hi *casuals* que van vestir corbata i americana, però la majoria van optar per una indumentària més esportiva.⁹ Les principals marques emprades foren Nike, Gucci, Burberry o Ellese, i es va deixar enrere la roba de Fred Perry, Brutus o Ben Sherman. Anys més tard ja es van introduir peces de Stone Island o Hacket.

Un dels motius pels quals es van adoptar aquestes marques va ser a causa de la popularitat del tenis i el golf al Regne Unit, dos esports en creixement entre els mitjans de comunicació britànics. La majoria dels grups radicals va trobar en aquesta roba un vestuari còmode i al mateix temps pràctic per portar a terme accions violentes.

A partir del Mundial del 1966, molts seguidors joves havien començat a seguir els seus respectius equips quan jugaven com a visitants. El mitjà de transport més freqüent era el bus que reservava el mateix club però, tanmateix, també va ser habitual l'ús de trens, de la xarxa de ferrocarril per no ser controlats per la policia ni els cossos de seguretat. Aquestes innovacions i millores que els diferents grups van dur a terme tenien el propòsit de no ser fàcilment reconeguts i al mateix temps es van desenvolupar noves tècniques per entrar als camps de futbol. De tota manera, s'ha de dir que la gran quantitat d'agressions i actituds vandàliques va comportar canvis molt significatius en relació amb el control dels aficionats i els nivells d'alcoholèmia permesos, la prohibició d'ús de focs artificials i també la presència de membres de seguretat dins dels estadis, unes mesures que van comportar la reducció del nombre de gent detinguda.

D'altra banda, la UEFA va limitar l'entrada d'espectadors amb la venda d'entrades, control dels aficionats violents i reincidents i al mateix temps la modernització dels estadis amb els seients numerats.¹⁰

⁹ Pollack, S. (1993) *The firm*

¹⁰ "Practical experiences in the effective control of violence: lessons learned from English hooliganism", Jornades de seguretat i prevenció de la violència als estadis organitzades pel FC Barcelona i Col·legi de Periodistes de Catalunya (2003)

2.1.2 Aparició a Espanya

A partir del 1850, esports com el tenis o el futbol es van expandir per tot Europa i com hem vist abans, la FA britànica va fer la codificació de les normes el 1863. La difusió de la pràctica d'aquests esports es va fer sobretot a través de les empreses industrials que estaven sota el domini i l'ombra de l'imperi britànic, aleshores amb molt pes colonial. Una altra forma d'expansió va ser a través dels joves estudiants anglesos en escoles internes d'arreu d'Europa, i així a poc a poc el futbol va deixar de ser patrimoni exclusiu del Regne Unit.

La primera aparició del futbol a Espanya fou el 1872, gràcies als treballadors britànics de les zones portuàries de Bilbao, a través dels homes de negoci suïssos com per exemple Gamper i també pels residents de Huelva vinculats a les companyies mineres angleses. Això últim va comportar que l'any 1889 es fundés el primer club a Espanya: el Recreativo de Huelva, tot i que no va ser fins a l'any 1909 quan es va constituir la Federació Espanyola de Clubs de Foot-Ball i el 1926 la primera edició de la Lliga.

Amb l'esclat de la guerra civil, el futbol es va aturar i molts jugadors es van veure obligats a exiliar-se.¹¹ La instauració del franquisme va generar que el futbol es convertís en un instrument de propaganda del règim franquista i passés a ser una disciplina de seguiment massiu, convertint-lo en una de les majors distraccions de la població espanyola.

Fins a la dècada dels 50, Espanya va viure aïllada de la resta d'Europa, i amb el futbol passava el mateix. No va ser fins al Mundial del Brasil del 1950, en què es va classificar en quarta posició, quan se li va permetre recuperar la normalitat administrativa.¹² Durant el franquisme, el règim va instaurar en la selecció la simbologia feixista. La salutació romana amb el seu rival o el canvi del seu tradicional vermell pel blau de la Falange i la División Azul. Durant aquest període, per contra, es van acollir molts jugadors d'Europa de l'est com Kubala o Puskas a causa de la guerra freda, la qual va apropar Franco amb els Estats Units per la seva ideologia anticomunista.¹³

El futbol va formar part del teixit social i polític de la dictadura. Va complir la funció d'evasió de la població i aquesta disciplina va dominar completament la vida esportiva a Espanya, arribant a denominar-se com a esport rei.¹⁴ Malgrat que el Mundial del 1966

¹¹ Closa, A. i Rius, J. *Selecció catalana de futbol de futbol. Nou dècades d'històries*. Barcelona (1999)

¹² "El futbol, eina de diplomàcia franquista", en *VV. AA., Actes de les III Jornades de Joves Historiadors i Historiadors de la Universitat de Barcelona*, Afers, Barcelona (2004)

¹³ Castillo, J.J. Kubala: el fútbol es mi vida. Biografía de un mito, *Mundo Deportivo*, Barcelona (1993)

¹⁴ T. González Aja, *op. Cit.*, pàg 192

fou el primer esdeveniment en què es van presenciar *hooligans*, a Espanya la gran arribada d'aquest fenomen no es va produir fins al 1982, quan Espanya va ser la seu del Mundial de futbol d'aquell any i milers d'aficionats internacionals van venir a animar la selecció del seu país. Les principals ciutats del país van presenciar actituds vandàliques per part d'aficionats britànics i, com que Anglaterra, Irlanda i Escòcia es van classificar per a la fase final, els actes violents van perdurar gran part del campionat.¹⁵ A part dels seguidors de les illes britàniques, els aficionats italians van tenir un pes molt important durant aquesta competició perquè si per alguna cosa sempre s'ha caracteritzat l'afició *tifosi* és pel seu comportament bulliciós durant els partits de futbol.

A Itàlia, els aficionats ultres radicals estaven molt lligats als seus clubs i mentre que els anglesos expressaven les seves conductes a través de càntics, els transalpins optaven per expressar a través de pancartes el seu contingut de cultura popular. A Espanya i a Itàlia, la irrupció de política en els estadis de futbol s'explica a partir de nuclis d'amistats que compartien elements de convivència externs al futbol, com la seva pertinença a formacions polítiques d'extrema dreta o esquerra. I és que durant la dècada dels setanta a Itàlia era molt popular entre els joves militar o estar afiliat en alguna d'aquestes organitzacions polítiques, a causa sobretot de l'ampli ventall polític que tenia una gran incidència en la vida social diària.¹⁶ L'evolució del moviment en els anys posteriors es va desenvolupar com un model d'animació italià molt diferent del britànic, que era exempt de demostracions coloristes i molt més centrat en l'animació vocal.

A Espanya, el Mundial 1982 va servir perquè els dos moviments confluïssin i els dos models van calar conjuntament a les aficions dels clubs de la Lliga. A partir d'aleshores, es va produir una coexistència en les graderies dels estadis. A més, el succeït a Heysel va servir perquè molts joves espanyols que s'estaven adherint a aquest moviment tinguessin al cap els efectes negatius d'aquest fenomen, malgrat que en altres va generar l'efecte rebot i es van acabar sumant-hi igualment.

Les principals causes per les quals els joves i adolescents s'aficionessin al futbol van ser el preu econòmic de les entrades i també que la majoria era familiar de membres de les penyes clàssiques dels diferents clubs, la qual cosa va suposar una renovació per aquestes agrupacions.

Els principals grups pioners van donar-se a Sevilla, Barcelona, Madrid, Bilbao i Gijón, estaven formats per joves menors de vint anys i formar part d'un grup d'animació era

¹⁵ Williams, J. (1997) El futbol a Anglaterra: de la cultura hooligan a la seguretat? *Avenç*, n° 211

¹⁶ Segre, (1979) D. Ragazzi di stadio, *Mazzotta*

considerat compartir un senyal d'identitat. S'autoproclamaven fidels i autèntics aficionats per la seva incansable animació a l'equip durant l'estona de partit.¹⁷

Els Boixos Nois, del FC Barcelona, i Ultra Sur, del Real Madrid CF, són els grups més antics de l'Estat, però posteriorment van sorgir d'altres com Frente Atlético, de l'Atlètic de Madrid, o Brigadas Blanquiazules, del RCD Espanyol. Si una cosa va accentuar-se durant la dècada dels vuitanta va ser la connexió entre grups radicals de futbol i els extremismes polítics, que amb el pas dels anys va esdevenir més forta.

Després de la formació de les principals agrupacions de radicals a Barcelona i Madrid, es van crear altres grups com Biris a Sevilla, Brigadas Amarillas a Càdiz o la Grada Yomus a València, aquesta última d'ideologia anticatalanista i anticuler.¹⁸

La temporada 1986/87 va ser una temporada de consolidació dels grups radicals més veterans i alhora de la creació d'altres com Supporters Gol Sur del Betis, Ultras Levante del Llevant o Xuventudes Celestes del Celta de Vigo, equip aquest que jugava a segona divisió i va ser el pas per difondre aquest moviment en altres categories del futbol espanyol.¹⁹

En els cursos següents, la policia va prohibir l'ús de banderes de pal rígid i l'animació va evolucionar cap a càntics i exhibició de bufandes, a més de bengales. La violència, tot i això, va estar present entre els grups radicals i els incidents cada cop van anar en augment. A tot això, que els clubs tinguessin altres seccions en altres esports afavoria la violència en altres disciplines perquè es reproduïssin conductes violentes també, com per exemple en el bàsquet.

A partir del 1986, la premsa va començar a interessar-se per aquests grups radicals i focalitzar-se en les seves actituds i conductes violentes i no tant en les seves actuacions d'animació. A finals de la dècada, molts d'aquests grups radicals van veure un canvi generacional i un procés de renovació. Per contra, els clubs van establir unes noves mesures de seguretat en les instal·lacions esportives i també la contractació de seguretat privada que vetllessin per la integritat física dels espectadors. Això no obstant, els grups d'aficionats radicals van consagrar-se ràpidament gràcies als clubs i les seves directives. El suport incondicional dels joves seguidors als equips produïa pressió sobre el rival i

¹⁷ Durán González, J. (1995) El fenómeno de las jóvenes hinchadas radicales en el fútbol: un análisis sociológico figuracional sobre una forma de conflicto social. Su situación en España. Madrid

¹⁸ Ultras Yomus, *Superultra* nº 3 1990) página 3

¹⁹ Durán González, J. (1995) El fenómeno de las jóvenes hinchadas radicales en el fútbol: un análisis sociológico figuracional sobre una forma de conflicto social. Su situación en España. Madrid

ambient a la grada, i a canvi se'ls hi havien proporcionat subvencions per als viatges i entrades per seguir els equips com a visitants.²⁰

A partir del 1986 van proliferar un seguit d'episodis violents en els estadis espanyols, però la semblança amb el model d'animació italià va provocar la irrupció de diverses tendències ideològiques oposades, malgrat que l'element central de les agrupacions era la identificació grupal: "Els símbols nazis compleixen un paper de provocació; trenquen tabús, però la finalitat no és política, la seva finalitat és cridar l'atenció i aparèixer a la premsa el dilluns".²¹

La radicalització dels diversos grups d'aficionats extremistes es va produir en els últims anys de la dècada dels 80, quan entre els grups com Boixos Nois, Ultra Sur y Brigadas Blanquiazules hi havia joves *skinheads* i van passar a formar part del nucli dur. *"La política i les rivalitats nacionals han acabat per prevaldre sobre altres aspectes més importants; és inútil que els grups espanyols es declarin "apolítics" quan per exemple les banderes nazis o comunistes es compten a desenes. Molts grups semblen animar més el Che o Franco abans que el mateix equip, i també sembla que el moviment skinhead a Espanya ha tingut un efecte sobretot negatiu".*²² *"El que va néixer com a grups coloristes d'animació als equips de futbol s'ha convertit amb el pas del temps en el terror dels estadis, l'horror dels carrers, el temor de milers d'aficionats (...). El que va començar sent claca, grups d'animació, s'ha acabat convertint en bandes organitzades per a la creació del terror dins i fora dels estadis, que ja no actuen per motivacions afectives a uns colors",*²³ fenomen que es va mostrar amb curessa arran de la mort d'un aficionat periquito a mans de cinc Boixos Nois.

A mitjans de la dècada dels noranta, a causa la pressió política i social, les agressions físiques van minvar considerablement, i els grups es van centrar en una actitud més verbal i intimidatòria cap al rival. Les bengales i els mosaics pirotècnics van ser prohibits i es van substituir amb tires de colors i paper de vàter. Qualsevol aparició de bengales dins d'un estadi era reprimida amb sancions dures. Els mitjans de comunicació van continuar informant sobre els aldarulls originats pels grups radicals, que era un objectiu per obtenir un reconeixement social i destacar per sobre d'altres agrupacions.

²⁰ Durán González, J. (1995) El fenómeno de las jóvenes hinchadas radicales en el fútbol: un análisis sociológico figuracional sobre una forma de conflicto social. Su situación en España. Madrid

²¹ Crabbe, T. (2000) Las mil caras del racismo en el fútbol, *Correo UNESCO*

²² Bruno, F. (1993) Evolución ultra española, *Super Hincha*, nº 4

²³ Skinheads, el azote del fútbol, *Sport* (19/11/1992)

L'any 1990 es va aprovar la *Llei de l'esport 10/1990*²⁴, amb un seguit de mesures com els controls policials i els registres a les portes dels estadis. La nova reglamentació va unir els diferents grups radicals perquè van veure el reconeixement per part del Govern i les institucions el seu perill social. Si els anys vuitanta havien estat marcats per la violència entre grups, amb la nova dècada van aflorar petits col·lectius que preferien una animació pacífica que no pas una amb actituds violentes, i fins i tot que promovien el respecte cap a l'afició rival. Aquest canvi de comportament va ajudar per projectar una nova *fanbase* social dels equips que també van establir aleshores unes relacions molt més estretes i controls continus sobre les grades d'animació.

Un nou període es va iniciar l'any 2000 en què les agrupacions radicals van experimentar unes greus crisis, a causa principalment de les modernitzacions dels estadis i els nous sistemes de seguretat que van fer que molts grups fossin incapaços d'adaptar-s'hi. Tot i això, els avenços tecnològics i la difusió per xarxes socials va permetre que es donessin a conèixer mundialment i mantenir el contacte uns amb altres. A més, a través dels webs d'aquests grups es van compartir continguts com fotografies, càntics o la venda de material. El que va començar com una passió, va aconseguir mobilitzar milers de joves i va acabar sent una moda més, un fet que va influir en molts col·lectius que desencantats es van veure obligats a dissoldre's.

2.1.3 La política a les grades d'Espanya

L'expansió del futbol per la influència de l'Imperi Britànic durant la segona meitat del segle XIX és una representació política del poder que aleshores aquest imperi tenia sobre el territori mundial. Els estadis es van convertir ràpidament en uns espais idonis per les diverses comunitats per representar les lluites simbòliques. L'escenari on s'amplificaven les passions nacionals i en què les agrupacions radicals van posar a prova les seves identitats masculines.

A Espanya, diferents equips van representar el règim franquista mentre que n'hi va haver dos que es van caracteritzar per una ideologia separatista del règim: el FC Barcelona i l'Athletic de Bilbao. *“El Barcelona i l'Athletic de Bilbao van ser sinònims de separatisme; l'Osasuna i l'Espanyol – aquest sobretot – significaren el contrari.*

²⁴ BOE-A-1990-25037 Ley 10/1990, de 15 de octubre, del Deporte. (n.d.).

Inclús va haver-hi una semimilitarització, la de l'Atlètic de Madrid que, fusionat amb l'equip de l'Aviació Espanyola, passaria a anomenar-se Atlètic Aviació".²⁵

A Catalunya, el Barça sempre ha defensat el catalanisme i l'Athletic Club i la Reial Societat han fet el mateix al País Basc. Per contra, altres equips han estat utilitzats com a instruments del règim. Fins a la dècada dels seixanta no hi va haver una resposta en contra el règim, perquè durant els anys anteriors des de l'inici de la dictadura el moviment era perseguit i empresonats.²⁶ El règim perseguia símbols nacionalistes mostrats al Camp Nou o San Mamés, com la senyera o la ikurriña, i no va ser fins a finals dels setanta inicis dels vuitanta quan els clubs van tenir grups radicals d'extrema esquerra considerats antifranquistes.

Amb la mort de Franco, va haver-hi una gran politització de molts grups, perquè *"és una altra manera de buscar l'enfrontament amb altres grups d'ideologies diferents i contràries a la nostra. A més, no és lògic que en un grup es barregin tota mena de gent perquè no seria un grup ideal a seguir"*.²⁷

La politització es va dur a terme principalment en aquelles graderies sense tradició nacionalista, perquè les grades de Catalunya i País Basc ja eren altaveus opositors al règim. En el cas de l'Athletic Club, hi havia una vinculació entre Herri Norte i ETA: *"Tots els nostres membres són clarament de l'esquerra abertzale, no només sentim els colors de l'Athletic, lluitem per aconseguir la independència d'Euskal Herria, perquè considerem que les graderies dels estadis són un lloc tan bo com qualsevol altre per lluitar contra la repressió que pateix el nostre poble."*²⁸ Per la seva part, Skin RC Celta tot i que no comptava amb una ideologia en comú perquè tenia membres apolítics, d'extrema dreta i d'altres que només s'interessaven pel futbol i l'estètica subcultura *skin* es van definir com a *"patriotes gallecs, antiracistes, del Celta fins a la mort i per suposat skinheads"*.²⁹

Així mateix, amb aquest nou paradigma polític a les graderies va haver-hi malestar entre els grups perquè els membres més grans consideraven que hi havia joves a qui només els preocupava mostrar símbols polítics en comptes d'animar l'equip. En conclusió, era un reflex del canvi generacional que es va produir en els grups radicals durant els 90.

²⁵ Viñas, C. (2005). *El mundo ultra: los radicales del fútbol español*.

²⁶ Sobrequés i Callició, (06/1999) J. FC Barcelona, cent anys d'història. Assaig periodització, *Serra d'Or* n° 474

²⁷ El futbol, eina de la diplomàcia franquista, en VVAA, *Actes de les III jornades de Joves Historiadors i Historiadors de la Universitat de Barcelona*, Afers, Barcelona (2004)

²⁸ Williams, J. (02/1997) El futbol a Anglaterra: de la cultura hooligan a la seguretat?, *Avenç* n° 211

²⁹ Skins Celta, *Street kids*, n° 13

2.1.4 Agrupacions ultres d'estudi: Ultra Sur, Boixos Nois, Brigadas Blanquiazules i Frente Atlético

A Barcelona, Boixos Nois i Brigadas Blanquiazules van ser els primers grups radicals que van tenir seguidors *skinheads* a les seves files. Des de l'any 1920, el FC Barcelona va estar molt vinculat amb el moviment catalanista que estava present entre la societat catalana i durant la Guerra Civil va donar suport a la República. Per contra, l'Espanyol es va acostar al sector espanyolista i anticatalà. Ambdós, malgrat tot, van ser contraris al règim franquista. Les ideologies dels clubs van jugar un paper clau per la creació dels seus respectius grups radicals.

Els Boixos Nois es van fundar el 1981, en el seu inici es van postular com a nacionalistes pròxims a l'independentisme i durant aquella dècada van guanyar molta popularitat a la ciutat comtal on van arribar a comptar amb 700 joves blaugranes. Arran del succeït a Heysel, el club va decidir seguir-los de més de prop perquè ja havien protagonitzat algun incident amb altres grups. Es van instal·lar càmeres de seguretat i es van realitzar escorcolls i controls. Dins del mateix grup ultra hi havia una segregació ideològica: un sector independentista vinculat amb l'organització política Front Nacional de Catalunya i una altra d'extrema esquerra extraparlamentària.³⁰

La qualificació de Boixos Nois com a feixistes és a causa la persistència del no abandonament de la violència o el racisme. L'any 1991, un jove seguidor francès de l'Espanyol va ser apunyalat per cinc *skinheads* dels Boixos Nois, que van ferir a un altre aficionat periquito. El grup *ultra* va ser reprimat durament tot i que la seva postura sempre va ser que no havien tingut res a veure.³¹ El Barça va posar molt més el focus sobre ells i la pressió social de la resta d'aficionats va demanar que els mitjans informessin sobre el succeït. A partir del 1995, els Boixos Nois van ser oficialitzats com una penya del club blaugrana i van fer un gir ideològic que va suposar la implantació d'un pensament neonazi i l'abandonament dels referents catalanistes.

A mitjans dels noranta, el moviment *hooligan* a Espanya va canviar i va transformar la seva estètica *skin* cap a la *casual* per suavitzar la imatge i es va importar el moviment britànic a la península. Els *casuals* van arribar per primer cop a Espanya de la mà del FC Barcelona com una secció més dels Boixos Nois, encara que després es van desvincular oficialment. En la seva presentació, van declarar-se així: “*Un grup que ens sentim identificats amb el moviment hooligan anglès, deixant de costat la mariconada*

³⁰ Viñas, C. (2005) *El mundo ultra*, Barcelona

³¹ Ultra naciente, *Ultras*, nº 9 (5/1987)

ultra italiana. Volem destacar que som el primer grup a implantar el moviment casual en tota Espanya. Adoptem indumentària esportiva i poc usual desmarcant-nos de les tribus urbanes. ¡Ull viu amb nosaltres!”.³²

Amb el pas dels anys, alguns equips han vist l'evolució del moviment dins dels seus grups radicals, adoptant aquesta moda britànica. Quan Joan Laporta va aconseguir la presidència del club blaugrana l'any 2003, va aplicar una mesura molt restrictiva contra els Boixos Nois, després que aquests haguessin llençat bengales al terreny de joc i haguessin agredit dos aficionats àrabs a l'entrada de l'estadi. El 2005, se'ls va prohibir definitivament l'entrada al camp i en diverses ocasions els Boixos Nois han intentat agredir Joan Laporta.

Pel que fa a Brigadas Blanquiazules, la Peña Juvenil va ser l'antecedent, un grup de tretze joves que comptaven amb el reconeixement oficial del club i estudiants dels Escolapis. Ràpidament, van reunir 800 joves periquitos i amb la influència dels *ultres* italians van introduir material pirotècnic i grans banderes a l'estadi de Sarrià. Les Brigadas Blanquiazules es caracteritzaven per ser un grup extremadament violent, compost per joves estudiants i treballadors, d'ideologia d'ultradretana, la majoria dels quals provenen de famílies immigrants andaluses, castellanes o extremenyas que resideixen a Catalunya. Van acompanyar l'Espanyol a tots els seus partits com a visitants durant l'època daurada del club entre els anys 1985 i 1990 i les bones actuacions del club van afavorir l'expansió del grup. *“Els famosos skinheads espanyolistes es converteixen des d'aquell moment a la primera línia de foc de les files brigadistes. A més d'accentuar el caràcter violent del grup dels skinheads aconseguixen introduir de manera més palesa que anteriorment les ideologies de l'extrema dreta de les Brigades, com és palpable amb la presència d'esvàstiques i creus cèltiques que diumenge rere diumenge s'exhibeixen al gol sud de l'estadi espanyolista*”.³³

A finals de la temporada 1987/88, la *Peña Juvenil* es va dissoldre i les *Brigades Blanquiazules* van quedar com a únic referent de la joventut espanyolista. Van continuar guanyant popularitat tot i que l'any 1997 la Junta Directiva es veié obligada a vendre els terrenys de l'estadi de Sarrià per fer front a la greu crisi econòmica que estava patint l'equip periquito. A finals de la temporada 2002/03, la directiva va decidir promoure una nova agrupació d'animació que unifiqués tots els col·lectius existents: la Curva

³² *Casuals FCB* nº 1 (1992)

³³ “Dossier Brigadas Blanquiazules”, *Revista Hinchas* nº 2 (03/1990)

RCDE. Malgrat això, els *skinheads* van tenir un pes molt important dins de les agrupacions radicals. Dins de les Brigadas Blanquiazules van assumir un paper destacat en l'activisme d'extrema dreta a Catalunya, encara que les entitats polítiques ho rebutgessin: *“Les brigades, en un moment de crisi profunda de l'extrema dreta, coincident amb un aparent dinamisme de l'independentisme, configurarien un col·lectiu juvenil socialment heterogeni, agrupat al voltant d'un ultranacionalisme espanyol primari i disposat a l'enfrontament directe contra el nacionalisme radical català”*.³⁴

Respecte als casos de Madrid, el primer grup radical té origen el 1980 a les files blanques. A la *Peña Las Banderas* es van unir joves seguidors extrems del club de la capital i van canviar el nom, i van protagonitzar durant la dècada dels 80 un seguit d'episodis violents contra altres grups en els desplaçaments en els quals el club blanc jugava com a visitant. Un fet que va servir com a precedent per establir enemistats i fortes rivalitats amb els seus veïns Frente Atlético o Boixos Nois, i al mateix temps forjar una aliança amb les Brigadas Blanquiazules pel seu ideari anticuler i anticatalanista. Des de l'any 2000 tenen una forta relació amb els ultres de la Lazio, de Roma, un dels grups més importants i perillosos de tota Europa.

Durant el primer mandat de Florentino Pérez entre els anys 2000 i 2006, el grup va estar present a l'estadi passant els controls de seguretat, la qual cosa va reduir considerablement el nombre d'incidents. No obstant, van ser afins a la candidatura presidencial de Ramón Calderón, que va proclamar-se president del Real Madrid l'any 2006 fins al 2009. Amb el retorn de Pérez van veure com la temporada 2014/15 se'ls van expulsar del camp definitivament i també es va prohibir l'entrada de material. Des d'aleshores tenen una guerra oberta amb el president del club i han estat presents en alguns desplaçaments per Europa que ha fet el Madrid en competició europea.

Pel que fa a Frente Atlético, aquesta agrupació va originar-se el 1982 i van adquirir aquest nom en referència a l'organització falangista de Frente de Juventudes, a la qual van pertànyer algun dels seus membres. El club des dels seus inicis els va ajudar de forma econòmica i institucional perquè el projecte funcionés; tot i això, van estar dins de casos de violència i enfrontaments amb altres grups. El Frente Atlético, des del seu inici va adoptar una estètica paramilitar amb clares connexions d'ultradreta: camises blaves de la Falange, boines vermelles, caçadores de cuir i roba militar. A més, cantaven

³⁴ Viñas, C. (2005) *El mundo ultra*. Barcelona

càntics vinculats amb l'extrema dreta de l'època³⁵ i van ser els pioners a introduir els pots de fum a les graderies arran del seu interès pels models *hooligan* i *tifosi*.³⁶

És un dels grups més perillosos d'Espanya, amb un pensament d'ultradreta: “*Som rapats i de l'Atlètic les vint-i-quatre hores i set dies de la setmana i que vosaltres només sou ultres de diumenge que us fiqueu al Front per vacil·lar de carnet i per adulterar una imatge que sempre tindrà el Front Atlètic. El Frente, rebenti que rebenti, feixista i combatent*”.³⁷ A més, s'ha vist immers en dos assassinats que han marcat molt l'evolució del grup. L'any 1998 una secció del Frente, Bastión del FA, va assassinar Aitor Zabaleta, un seguidor de la Real Societat. Els cossos de seguretat van detenir l'autor dels fets i va estar condemnat a 17 anys de presó. Una altra baralla el 2014 contra *Riazor Blues*, seguidors del Deportivo de La Corunya, va acabar amb la vida d'un seguidor gallec i amb el cos d'aquest al riu Manzanares. El club va decidir expulsar els assassins de l'estadi i des d'aleshores hi ha hagut sempre una tensió entre Frente Atlético i club. Els anys següents el grup no ha estat involucrat en cap altra baralla, però encara té un pes molt important dins dels grups d'animació i amb tot el que envolta el club. Sempre està present en els desplaçaments de l'equip i també ha participat en la comissió social de l'Atlètic de Madrid per fer el referèndum per retornar l'escut que es va canviar el 2017.

2.2 Ultradreta política espanyola

2.2.1 Aparició

La situació sociopolítica actual d'Espanya no s'entén sense tenir en compte la Guerra Civil, la dictadura franquista i la posterior transició cap a la democràcia. El conflicte entre els anys 1936-1939 va desencadenar la victòria de les tropes franquistes i l'inici d'una dictadura que va perdurar gairebé quaranta anys. Quan Franco morí el novembre del 1975, a Espanya va desenvolupar-se una transició política que es va caracteritzar principalment per la instauració d'un sistema de monarquia parlamentària i la concreció de Joan Carles I de Borbó com a cap de l'Estat (acomplint la llei franquista de successió). Arias Navarro, últim president del franquisme, va seguir al front de l'Executiu, però l'1 de juliol del 1976 va dimitir i Adolfo Suárez va ser nomenat president del Govern que s'encarregà d'implementar la reforma política. El 1977 es van

³⁵ Frente Atlético, 27 años de historia, *Super Hinchas*, nº 24 (9/1995)

³⁶ Frente Atlético, II parte *Super Hinchas*, nº 25 (10/1995)

³⁷ Skinheads se defienden, *Super Atleti* nº 17 (05/1995)

celebrar els primers comicis després de la dictadura i el mateix Suárez va ser elegit president del Govern. Espanya va passar d'un règim dictatorial a un regne amb monarquia constitucional quan el 1978 es va aprovar en referèndum la Constitució.

Pel que fa als partits i associacions d'ultradreta, molts volien evitar la reforma política impulsada per Suárez, però no es va aconseguir frenar. Van quedar molt aïllats i alguns van optar per afiliar-se a *Alianza Popular*, el partit més conservador liderat per l'exministre Manuel Fraga, que qüestionava una obertura excessiva del règim, però a favor de la reforma política i van votar "sí" a la llei. Durant aquest període, l'extrema dreta va decidir seguir l'anomenada "estratègia de la tensió", que dificultava la instauració d'un sistema democràtic i que fins i tot va configurar un terrorisme d'extrema dreta amb grups com Alianza Apostólica Anticomunista, Antiterrorismo ETA, Grupos Armados Españoles... i que aprofitava els atemptats d'ETA i GRAPO per organitzar manifestacions per demanar l'ascens al poder dels militars. Altres partits van fundar-se com Fuerza Nueva, de Blas Piñar, i a les eleccions generals del 1979, la coalició de Unión Nacional encapçalada per Fuerza Nueva va obtenir escons a Madrid.

Tres anys més tard, el 1982, Fuerza Nueva es va presentar en solitari i va perdre al voltant de 300.000 vots per tota Espanya. Havien transcorregut gairebé dos anys del fracassat cop d'estat del 23-F i a poc a poc aquest sector polític perdia força. El 20 de novembre d'aquell mateix any, coincidint amb l'aniversari de la mort de Franco, el partit de Piñar es va dissoldre. D'aquesta manera, l'extrema dreta es podria dir que no va impossibilitar la instauració del sistema democràtic ni tampoc organitzar-se per actuar i competir en unes eleccions.

A partir d'aleshores, fins al nou segle, tots els partits i les organitzacions van patir una transformació. Entre la dècada dels 80 i 90 moltes es van dissoldre, entre altres: Frente Nacional, una refundació de Fuerza Nueva, o bé Juntas Españolas. Per contra, van sorgir altres grups com Bases Autónomas, nascudes a Madrid i amb ideologia neofeixista violenta, i també Democracia Nacional, amb un missatge innovador. De qualsevol manera, els nous grups mai van aconseguir competir amb els grans partits del mapa polític.

Amb el nou segle, la fundació a Catalunya de Plataforma X Catalunya va tenir cert impacte durant la primera dècada del segle XXI i va portar la qüestió de la immigració al centre del debat polític local. Malgrat l'èxit obtingut a les eleccions municipals, quan va obtenir 17 regidors per tot Catalunya, no va poder consolidar-se en l'àmbit regional. A les eleccions al Parlament de Catalunya del 2010 van assolir el 2,4% dels vots, però

no van ser suficients per aconseguir un escó i anys més tard va integrar-se a Vox veient l'èxit que aquest partit va aconseguir. A València, per la seva banda, va néixer *España 2000*, que tenia una ideologia ultraconservadora espanyola i adoptà el lema “los españoles primero”. Entre 2007 i 2011 va tenir consellers a la Comunitat Valenciana, però a partir del 2015 va perdre pes.

L'extrema dreta, a més de l'àmbit polític, va tenir representació en altres vies civils com les accions judicials a través de Manos Limpias, una associació de funcionaris i treballadors públics, tot i que anys més tard van detenir els seus líders.³⁸ També hi havia Hogar Social Madrid un centre que repartia menjar als més necessitats, exclusivament espanyols.

Durant les primeres dècades del segle XXI, mentre a Europa creixien els partits d'extrema dreta, a Espanya encara perdurava el record de Franco. A conseqüència, entre molts factors, de la crisi econòmica entre 2008-2014; de la gestió dels casos de corrupció del Partit Popular, que va provocar la pèrdua de confiança de molts votants; de tot el moviment nacionalista català i el procés d'independència i al mateix temps de la crisi migratòria cap a Europa, va fer que l'escissió de polítics del PP que van fundar Vox el 2013 tingués una situació perfecta pel seu gran avenç, i entre el 2015 i 2019 es va consolidar com un partit més en el panorama polític espanyol. Amb el seu assentament, formacions com Plataforma x Catalunya es van integrar en Vox, que també va aconseguir aglutinar els vots dels simpatitzants d'altres formacions d'extrema dreta com España 2000 o Democracia Nacional.

2.2.2 El missatge

El discurs que transmet la ultradreta política es caracteritza principalment per una combinació de missatges d'odi, racistes i masclistes. A més de ser molt patriòtic, en el cas d'Espanya, molt defensor de l'espanyolisme, amb rebuig cap a la immigració, el feminisme i també els avenços en drets de la comunitat LGTBIQ+.

L'ús de les xarxes socials ha provocat que sigui a través d'aquestes que la ultradreta ha difós amb més èxit el seu missatge. A més, ha generat una batalla cultural en aquestes plataformes, en què la ultradreta acostuma a assenyalar uns col·lectius de la nostra societat com a culpables d'uns problemes que són estructurals. Això s'ha aconseguit a

³⁸ Águeda, P. (15 d'abril del 2016). La Policía detiene a los líderes de Manos Limpias y Ausbanc acusados de extorsión. *elDiario.es*

través del retorn d'un llenguatge agressiu i vocabulari simplista, i també mitjançant vídeos amb preteses càrregues humorístiques, com la tendència que s'ha fet viral de: “*És gay qui es mogui!*”.

La ultradreta ha passat a ser una estructura que monetitza l'odi amb un contingut que apareix molt a xarxes i es basa en la discriminació, el llenguatge insultant, l'odi cap a col·lectius diversos... I el fet que les xarxes socials i les plataformes per les quals es difonen aquests continguts siguin permissives els beneficia i també a les empreses amb acords amb aquests partits i organitzacions polítiques d'extrema dreta. “Les plataformes estan construïdes per afavorir una emoció diferent a la prioritzada per l'esquerra. Actualment, es promou una reacció, l'agressivitat, l'antagonisme... No la construcció de xarxes de solidaritat o d'empatia”, explica Iago Moreno en el documental *La xarxa ultra* de 3Cat.

Una altra característica del missatge que transmet l'extrema dreta és la utilització de *fake news* i campanyes de desinformació en temes de violència de gènere, immigració i canvi climàtic. “Fins al moment, qui creava contingut eren els professionals de la comunicació, estava regulat per un codi deontològic i un codi ètic professional, però ara els nous professionals de les xarxes no estan sotmesos a cap reglamentació d'un col·legi professional o un codi deontològic que assegurí que s'estan complint els drets humans”, apunta Miquel Ramos, expert en extrema dreta. A més, afegeix que l'extrema dreta també ha propiciat que les *fake news* generin diners dins dels mateixos mitjans. Com alguns mitjans nous (com Estado de Alarma) són finançats per empreses o partits d'ultradreta fa que el negoci funcioni. “Introdueixen els temes i els polemitzen generant un sentiment monetitzable com la por. (...) L'ús de llenguatge i missatge amb to provocatiu té l'objectiu que la resposta sigui encara més dura. L'Exemple és el del cartell contra la immigració de Vox al metro de Madrid”, comenta Ramos.

2.2.3 Evolució

L'origen de Vox l'ubiquem l'any 2013 amb Vidal-Quadras com a màxim líder del partit. Sorprenentment, per com evoluciona el discurs que es va promoure aleshores, Vox es funda gràcies a les donacions del Consell Nacional de Resistència de l'Iran. Vidal-Quadras es va presentar a les eleccions europees el mateix any, però no van aconseguir cap escó, la qual cosa va suposar que dimitís la direcció del partit i molts militants també abandonessin, pensant que havia estat un fracàs. El juliol es va fer una assemblea general en què hi va haver retrets entre González Quirós, president en

funcions, i Santiago Abascal, candidat a la direcció, perquè aquest segon volia fer de Vox un partit que digués les coses pel seu nom desafiant la correcció política. Una idea que el va portar a guanyar-se el vot dels militants i proclamar-se líder del partit.

L'any 2014, a Europa hi havia eleccions, i dins de la ultradreta hi havia tres tendències polítiques molt marcades per la crisi migratòria que es vivia en el continent. A Hongria, predominava el moviment Jobbik, neonazis amb missatges que reivindicaven idees del règim de la creu fletxada (orientacions antisemites). Pel que fa a Holanda i França, amb Geert Wilders i Marine Le Pen respectivament, rebutjaven amb èmfasi la integració de la població islàmica perquè consideraven que l'arribada dels immigrants suposava una pèrdua de la sobirania. Al Regne Unit, la UKIP era des del 1993 el partit que defensava i reivindicava sortida del Regne Unit de la Unió Europea, tot i tenir un pensament conservador i derivat de Thatcher. Fou cap al 2014 quan van començar a difondre missatges euròfobs. Respecte a Espanya, tot i el naixement de Vox, els partits d'extrema dreta d'aquell moment (Democracia Nacional, La Falange, Alianza Nacional y Nudo Patriota) van decidir unificar-se en *España en marcha* per presentar-se a les eleccions europees. En aquesta coalició no hi van participar ni Plataforma x Catalunya ni tampoc el sindicat Manos Limpias.

Les primeres eleccions en les quals Vox es va presentar van ser les de la comunitat d'Andalusia el març del 2015. Ho va fer amb un discurs marcat per la crítica cap a l'estat de les autonomies i les "maldats" dels nacionalismes perifèrics. A més, ja va introduir el rebuig cap a la immigració, en concret la islàmica, amb la fabricació de *fake news* polèmiques com el vídeo d'un telenotícies del 2018 en què deia: "*Andalusia. Avui és un dia històric per a la ciutat de Còrdova. Després de l'expropiació de la mesquita-catedral per la Junta d'Andalusia, governada pel Partit Socialista i Podem, les converses amb la comunitat islàmica per fi han donat el seu fruit. La presidenta de la Junta serà l'encarregada de signar l'acord pel qual la mesquita serà destinada exclusivament al culte islàmic*".³⁹ El resultat d'aquelles eleccions no fou l'esperat i va arregar 18.017 vots, l'equivalent al 0,45%.

Dos mesos més tard se celebraven les eleccions municipals a tots els ajuntaments d'Espanya. Vox es va presentar en alguns municipis (com Madrid) i va obtenir en total 22 regidors electes en diferents consistoris i també tres alcaldies en pobles de Castella i Lleó. A Catalunya tenia pocs militants, però Ignacio Garriga i Jorge Buxadé es van

³⁹ País, E. (19 de març del 2015). Un vídeo sobre la islamización de Andalucía desata la polémica. *El País*.

presentar a Barcelona, en aliança amb Familia y Vida, i van aconseguir 1.505 vots, el 0,22% del total.⁴⁰

De l'estiu cap a finals d'any, Europa sencera va estar pendent de la situació amb Estat Islàmic. Els atemptats en diferents ciutats i l'arribada de refugiats donava a l'extrema dreta una via lliure per criticar aquest fet amb missatges xenòfobs. Fins i tot, hi havia hagut països en què les fronteres s'havien tancat i el discurs antisemita i islamòfob va anar en augment, com és el cas d'Hongria amb Viktor Orban com a president.

Mariano Rajoy, aleshores president del Govern d'Espanya, va convocar eleccions generals per al diumenge 20 de desembre. Vox va presentar-se en 35 de les 52 províncies, a Catalunya només a Lleida. Aquells comicis els va guanyar el Partit Popular i la candidatura de Santiago Abascal va obtenir 58.114 vots, equivalent al 0,23%.

Malgrat la victòria de Rajoy, no va poder formar Govern i va haver repetició de les eleccions el juny del 2016. Com Vox no havia aconseguit les forces suficients per estar presents en els debats televisius, tal com indica la llei electoral, va començar a difondre missatges a través de les xarxes socials i vídeos de Santiago Abascal caminant sol i fent referències a poemes de Kipling i missatges semblants als emesos per Trump: "*Sabràs que estàs aconseguint fer Espanya gran una altra vegada*",⁴¹ inspirat en l'eslògan de Trump "*Make America great again*". Un altre aspecte a destacar dels missatges de Vox és que criticaven l'estat d'autonomies o les pensions, apel·laven tancar a la presó els que volien trencar amb Espanya i defensava la sobirania nacional davant de la UE, per evitar que la llei Islàmica s'imposés a Espanya. Una de les accions que Vox va aconseguir fer viral durant el termini de campanya electoral va ser la col·locació d'una bandera espanyola a dalt del penyal de Gibraltar.⁴² En definitiva, aquells comicis van deixar el partit d'extrema dreta amb 11.000 vots menys que el desembre del 2015.

Un cas que va afavorir molt a Vox per fer-se popular i guanyar renom entre els màxims organismes polítics a Espanya, va ser la caiguda de *Manos limpias*, una associació que representava funcionaris públics i que es dedicava a interposar denúncies i querelles, que exercia d'acusació o acció popular en molts judicis. Va estar present durant el procés judicial d'Urdangarín i Cristina de Borbó. A Catalunya, *Manos limpias* actuava

⁴⁰ País, E. (2015). Resultados Electorales en Barcelona: Elecciones Municipales 2015. *El País*

⁴¹ Abascal, S. (5 de juny del 2016). Hacer a España grande otra vez. *Libertad Digital*

⁴² EFE (22 de junio). El dirigente de Vox que despliega la bandera española en Gibraltar se declara culpable. *El Mundo*

conjuntament amb Plataforma per Catalunya en les querelles contra Artur Mas i Irene Rigau pel referèndum de 9-N.

La detenció dels líders de *Manos limpias* es va dur a terme per delictes d'extorsió, organització criminal, frau contra la Hisenda pública i falsedat documental. Des de ja feia uns mesos que els advocats de Vox Javier Ortega Smith i Pedro Fernández perseguien judicialment els líders independentistes, motiu pel qual la detenció dels alts càrrecs de Manos Limpias els va deixar via lliure per exercir l'acció popular sense coordinar-se amb ningú. Això afavoria la situació del partit, amb Ortega-Smith i Fernández passejant-se pels tribunals d'Espanya, mentre que Abascal buscava suport per Europa de la resta de partits d'ultradreta en altres països, com per exemple Louis Aliot, del *Front Nacional* de Marine Le Pen a França. Els dos, Abascal i Aliot, van coincidir en la defensa de les sobiranes nacionals i en el control de la immigració massiva. A part, Abascal també va participar en la cimera d'Europa de les Nacions i Llibertat,⁴³ junt a altres líders polítics d'extrema dreta com Le Pen, Wilders o Salvini.

Durant el 2016, membres de Vox es van reunir amb membres de l'administració de Trump i també amb l'assessor principal de la campanya del 2016 de les eleccions als Estats Units, Steve Bannon. Des d'aleshores, el discurs establert pel partit va incloure també l'ultracatolicisme amb la defensa contra l'avortament i el matrimoni homosexual, i va incrementar el seu posicionament en contra de l'independentisme català. Tanmateix, els seus membres van tenir el debat intern sobre el suport d'Israel i exmembres de la *División Azul*. Vox va concloure que permetia antics franquistes, però no neonazis.

Els atemptats d'Estat Islàmic havien continuat arreu d'Europa i el debat sobre el model d'integració dels immigrants musulmans estava sobre la taula. A més a més, el referèndum del Brexit al Regne Unit i la victòria de Trump als Estats Units reforçaven i molt el discurs de la ultradreta internacional i, en conseqüència, potenciaven l'augment de vots en diversos països com ara Àustria o Alemanya.

L'any 2017, com a conseqüència de la situació política a Catalunya i el procés d'independència, Vox va presentar querelles contra membres del moviment i a poc a poc la formació d'Abascal va guanyar presència mediàtica. El 22 de setembre del 2017 es va convocar una manifestació davant de la seu d'Assemblea Nacional de Catalunya⁴⁴ (ANC) amb membres de Democràcia Nacional, Plataforma x Catalunya i col·lectius que

⁴³ Redacció. (22 de gener del 2017). VOX participa en la cumbre de la ultraderecha europea contra la UE. *La Vanguardia*

⁴⁴Redacció. (23 de setembre del 2017). Insultos y una agresión en Barcelona tras una manifestación de la extrema derecha. *El Periódico*

honren la División Azul i l'exèrcit espanyol. La concentració va acabar amb greus incidents entre independentistes i contraris al procés.

La jornada electoral de l'1 d'octubre, unes 300 persones de División Nacional, la Falange i Legión Urbana van penjar una gran bandera espanyola en una manifestació a Plaça Catalunya, acció que es va fer viral. Dos dies més tard, amb la vaga general convocada, es va difondre l'anunci d'una manifestació a través de grups de WhatsApp a favor de la unitat d'Espanya a la Plaça Artós de Sarrià. Milers de joves van recórrer Via Augusta, els carrers Balmes i Travessera de Gràcia fins a arribar a la caserna de la Guàrdia Civil. Amb el discurs del Rei Felip VI contribuint als crits de "*¡a por ellos!*", la ultradreta esdevenia més monàrquica que mai. En aquest acte es van cridar proclames com: "*Puigdemont a prisión*" o "*Artur Mas, cámara de gas*". Quatre dies més tard, el dissabte 7 d'octubre, A Madrid va haver-hi una manifestació multitudinària⁴⁵ en què hi van participar els líders de Vox⁴⁶ Abascal i Ortega-Smith, juntament amb membres de Democracia Nacional, Plataforma x Catalunya, Somatemp, legionaris i falangistes.

El 27 d'octubre amb l'aprovació de la declaració unilateral d'independència per part dels partits independentistes al Parlament de Catalunya, Mariano Rajoy decidí aplicar l'article 155 de la Constitució Espanyola, amb els suport del Partit Socialista Obrero Español (PSOE), la qual cosa retirava les competències al Govern autonòmic de Catalunya i va convocar eleccions per al desembre.

Amb l'entrada del nou any, Vox va expandir-se i va guanyar moltíssims afiliats. Ortega-Smith cada cop estava més present en els mitjans de comunicació, inclús a Catalunya com a convidat al programa *FAQS* de TV3.⁴⁷ A més, van començar a convocar-se manifestacions per part de col·lectius policials, com Jusapol, en què es van relacionar amb la unitat d'Espanya, la qual cosa va permetre a Vox a formar-hi part i visibilitzar-se. En alguns d'aquests actes es van viure situacions tenses entre les manifestacions d'extrema dreta amb manifestants independentistes perquè els primers es dedicaven a arrencar llaços grocs en honor als presos polítics.

Catalunya, aleshores, vivia un moment de gran tensió social i política. Per a Vox, l'acte multitudinari el 3 de juny del 2018 a l'Hotel Barceló de Sants va ser un punt d'inflexió. Els mesos previs, Vox havia estat present al TSJC i a l'Audiència Nacional ocupant el

⁴⁵ Serrato, F. (7 d'octubre del 2017) Decenas de miles de personas en la manifestación por la unidad de España en Madrid. *El País*.

⁴⁶ VOX España. (7 d'octubre del 2017). *Discurso de Santiago Abascal ante 250.000 personas en Colón (7 de octubre de 2017)* [Video]. *YouTube*.

⁴⁷ Frequent, P. (26 de febrer 2018). Preguntes frequentes - Javier Ortega (VOX) i Carles Campuzano (PDeCAT), cara a cara [Video]. *3Cat*.

lloc que abans era de Manos Limpias, mentre que els caps de setmana els líders feien mítings per reunir-se amb els militants i els simpatitzants del partit. A poc a poc, va guanyar més popularitat, i a Catalunya va coincidir el seu augment amb el fenomen de Tabarnia, un moviment politicosocial que s'enfrontava al moviment independentista de Catalunya i molt relacionat amb els membres de la ultradreta catalana.

La trobada el 3 de juny a l'Hotel Barceló de Sants va venir pocs dies després de la moció de censura de Pedro Sánchez (PSOE) a Rajoy (PP) a causa de les vinculacions dels populars amb el cas Gürtel. L'acte de Vox va servir per establir els principals reptes per aquell any: presentar-se a les eleccions europees, municipals i autonòmiques del maig del 2019. Es van reunir els principals líders de Madrid i Saragossa, a part de Catalunya, i van criticar, per una banda, a Rajoy per ser “tou” davant de la DUI de Puigdemont, que consideraven un cop d'estat, i la no derogació de les lleis de memòria històrica, avortament i polítiques de gènere. Per altra banda, també es va criticar el Govern actual de Pedro Sánchez per ser investit per partits nacionalistes que des de la formació d'extrema dreta consideraven que s'haurien d'haver il·legalitzat. Al voltant d'un 1.200 persones van entrar al recinte de l'acte organitzat per Vox, superant les expectatives. Entre elles, hi havia personatges destacats en les manifestacions contra el procés i militants ultres de Somatemp, Empresaris de Catalunya i exdirigents de Plataforma x Catalunya.

L'acte del 3 de juny a l'Hotel Barceló de Sants va potenciar un seguit d'actes multitudinaris com el del 7 d'octubre al Palacio de Vistalegre de Madrid amb 10.000 persones. La ultradreta minoritària no esperava la irrupció de Vox. Pel que fa a Madrid Hogar Social, ja havia tramitat la seva legalització com a partit, però com Vox ja havia fet el salt a Andalusia, van preveure que els deixarien sense espai i aconseguirien tots els seus vots. En conseqüència, la Falange, Falange Española de las JONS, Alternativa España i Democràcia nacional es van unir per les eleccions europees del maig el 2019.

L'endemà de l'acte de Vox al Palacio de Vistalegre, tots els mitjans es van fer ressò del míting i Susana Díaz, presidenta de la Junta d'Andalusia, va convocar eleccions. Vox que no apareixia a les enquestes prèvies, el 2 de desembre va entrar al Parlament andalús amb 12 diputats.

Mentre la majoria dels partits dels països d'Europa pactaven un cordó sanitari a les institucions contra l'extrema dreta, el PP i Ciudadanos van pactar amb Vox acceptant algunes de les seves condicions per obtenir una investidura a Andalusia, però en tot moment van mantenir el partit d'Abascal fora de la Junta. De tota manera, Vox va ser

focus dels mitjans i va seguir creixent dins del marc polític espanyol, i van deixar altres partits més minoritaris d'extrema dreta la seva integració com a única opció, com en el cas de Plataforma x Catalunya, que l'any 2019 va unir-se a Vox.⁴⁸ Això es produïa perquè els estatuts de Vox no acceptaven una doble militància, motiu pel qual els membres de Plataforma x Catalunya havien d'entrar individualment o bé en grup un cop s'hagués dissolt el partit.

El pacte a la Junta d'Andalusia entre Ciudadanos, PP i Vox va unificar els partits constitucionalistes i més patriòtics. Així mateix, es va representar gràficament 13 de febrer de la manifestació a la Plaça Colón de Madrid,⁴⁹ en què la foto d'Abascal i Ortega Smith, líders de Vox, amb Casado, del PP, i Albert Rivera, de Ciudadanos, reivindicava la unió d'Espanya. L'anomenat *trifachito* havia fet fora Susana Díaz de la Junta d'Andalusia i havia rebutjat els pressupostos de Sánchez provocant la convocatòria d'eleccions el 28 d'abril. El pes de Vox en dues setmanes havia passat de mirar per les eleccions europees a presentar candidatures a totes les províncies per al Congrés i preparar un programa electoral.

El camí pels comicis del 28 d'abril va iniciar-se amb els militants de les llistes autonòmiques o municipals del maig conformant les llistes per al Congrés. La convocatòria a les urnes va coincidir amb el judici del procés als líders independentistes, en què Vox, personalitzat en Ortega Smith, s'asseia en el banc de l'acusació del Tribunal Suprem.

La necessitat de trobar militants per les eleccions generals, autonòmiques i municipals va necessitar una aprovació ràpida dels militants que serien decidits pel Comitè Executiu Nacional, dit d'una altra forma: Vox va deixar entrar els "homes de negre" d'Ortega-Smith, militants d'altres partits franquistes, falangistes i nostàlgics de la División azul, però no es volia cap vinculació negacionista amb l'holocaust. Amb aquesta modificació, altres persones de partits com Plataforma x Catalunya també van entrar-hi.

Les llistes, però, estaven encapçalades pels líders més reconeixibles: Abascal, Ortega Smith, Monasterio, Espinosa de los Monteros, Buxadé o Garriga, sense anar més lluny, però també comptava amb presència de torers, membres de l'Opus Dei o el director d'Interconomia.

⁴⁸ Suso, R. (15 de febrer 2019). La ultraderechista Plataforma per Catalunya cesa su actividad para adherirse a Vox. *Público*.

⁴⁹ Junquera, N., De Blas, E. G. (11 de febrer 2019). PP, Cs y Vox escenifican el frente contra Sánchez con una gran protesta. *El País*.

Durant la campanya es va transmetre la idea que qualsevol llengua que no fos el castellà era una agressió cap a la llengua oficial de l'Estat i una violació del principi d'igualtat entre els espanyols. El programa electoral es va basar en 100 mesures urgents per a Espanya:⁵⁰ segons Vox, el que més preocupa als espanyols eren “la unitat d'Espanya, la destrucció de la classe mitjana, els impostos elevats, la seguretat de les fronteres i la retallada de les llibertats”. Vox va aconseguir ser el centre de l'atenció tot i no ser cap partit polític amb representació al Congrés. “Els espanyols podran fer ús de la violència per defensar la seva llar”, argumentava Abascal, perquè moltes vegades el que es defensava acabava amb penes o a presó i el lladre quedava absolt de qualsevol càstig. Això va generar una bola mediàtica que va provocar el pronunciament de tertulians i líders polítics en relació a aquest tema. Persones o famílies que vivien soles acabaven empatitzant amb aquesta qüestió i ometent la seva ideologia d'extrema dreta.

Els principals punts a destacar eren, en primer lloc, la supressió de l'autonomia catalana i l'estat autonòmic, i fins que no fos possible, retornar les competències de seguretat, educació, presons i sanitat al Govern central i al Congrés. Seguidament, il·legalitzar partits i associacions independentistes. També castigar els atacs a la bandera i la Corona, tot i l'antipatia cap a Joan Carles I de Borbó -després del discurs de Felip VI, Vox es va convertir en el partit més monàrquic dels principals partits d'Espanya-. Així mateix, defensaven suprimir l'obligació del coneixement de llengües cooficials i posar fi a la immersió lingüística de les comunitats, de manera que català, basc i gallec passarien a ser assignatures optatives. Una altra política proposada era la derogació de la llei de la memòria històrica i el concert econòmic del País Basc i Navarra. Fer un mur a Ceuta i Melilla per reforçar la seguretat, semblant al que va proposar Trump entre Mèxic i Estats Units. Fusionar els ajuntaments, treure l'operació de canvi de sexe i l'avortament de la sanitat pública i optar per defensar la vida des de la concepció i donar alternatives a les dones amb embarassos inesperats, però no es deia res de derogar la llei de l'avortament.

Amb aquests punts, la campanya electoral va començar a Barcelona, en concret a la Plaça Espanya, on es van viure forts enfrontaments entre les persones presents al míting de Vox a Maria Cristina i una manifestació antifeixista.⁵¹ La Brimo dels Mossos d'Esquadra va haver d'intervenir. En aquell acte hi havia presents militants d'ultradreta

⁵⁰ Vox (2019) *100 Medidas para la España viva* [Presentació Power Point]

⁵¹ López, V. G. (31 de març del 2019). Varios detenidos en la protesta independentista contra el acto de Vox. *El confidencial*

un cop més: Plataforma x Catalunya, Somatemp, Arrencallaços, Joves d'Artós, membres de l'Hermandad de la División Azul... A l'acte va haver-hi menys gent de l'esperada, unes 5.000 persones, però va donar tret de sortida a unes setmanes de campanya en les quals Vox a Catalunya només va fer actes petits, i amb Ignacio Garriga al capdavant es van sentir declaracions com *"Europa és i serà cristiana"*, criticant els immigrants que venien il·legalment i la seva poca adaptació als costums espanyols.

La jornada electoral del 28 d'abril del 2019 va destacar amb l'entrada de Vox al Congrés dels Diputats com a cinquena força política, darrere de PSOE, PP, Ciudadanos i Podemos, obtenint un total de 24 diputats. Va ser rellevant que d'aquests, cinc fossin a Madrid, tres a València i sis a Andalusia. A Catalunya, per contra, els vots no van ser favorables, només un diputat aconseguit a Barcelona.

Passat un mes de les eleccions generals del 2019, hi havia convocades eleccions municipals, europees i en algunes comunitats autònomes estaven en joc les autonomies. Per això, Vox ja va posar fil a l'agulla i va començar a treballar fent campanya en municipis de Catalunya per treure escons. Hi destacaven amb bons resultats a municipis com Salt, Pineda de Mar o Castelldefels, amb alta presència de ciutadans immigrants. També es van aconseguir vots a Sant Climent de Sescebes, on hi havia caserna de l'exèrcit, o Sant Andreu de la Barca, amb caserna de la Guàrdia Civil.

Ignacio Garriga va ser qui es va presentar com a candidat de Vox a l'alcaldia de Barcelona. És un home que en els seus discursos mostra una superioritat moral i defensa una identitat que ell posseeix. El tema central que Vox va voler tractar va ser la immigració il·legal a Barcelona i perifèria, i sorprèn que tinguessin el suport o la presència de persones llatinoamericanes en els actes. D'altra banda, Jordi Buxadé es va presentar per les europees prometent demanar la modificació de l'euroordre i empresonar Puigdemont.⁵² Les eleccions municipals per Vox van ser un fracàs i a les europees van ser la cinquena força votada, amb tres diputats. Tanmateix, a països com França o Itàlia, l'extrema dreta va ser la més votada pel Parlament Europeu.

En relació amb la legislatura postelectoral del 28 d'abril, Pedro Sánchez no va aconseguir ser investit com a president del Govern, i li va tocar convocar eleccions de nou pel diumenge 10 de novembre. Durant el breu mandant del Govern en funcions, Vox ja va intervenir a la cambra del Congrés i va assolir tenir ressò en els mitjans de

⁵² Redacció El Economista (14 de maig del 2019). Vox buscará que el Parlamento Europeo reforme la euroorden para evitar otro "caso Puigdemont." *El Economista*

comunicació. El seu missatge es va mantenir i en certs moments es van verbalitzar discursos sense miraments i d'extrema radicalitat. Principalment, es va acusar Sánchez de rebaixar-se a les peticions dels partits independentistes.

La crisi del vaixell d'Open Arms va fer esclatar un seguit d'acusacions per part de PP i Vox contra el Govern en funcions del PSOE per acollir immigrants i l'acusaven de tenir un negoci amagat i fosc amb aquests vaixells solidaris. Finalment, el salvaguardes va desembarcar a Itàlia i la UE va intervenir iniciant una investigació per segrest a Matteo Salvini, ministre de l'Interior italià. Malgrat això, Vox va criticar durament la llei que permetia als immigrants que entressin a Espanya i els va acusar de les violacions.⁵³

El camí cap a les eleccions del 10 de novembre va començar amb el comitè executiu nacional dissolent l'executiva provincial de Barcelona i Lleida pels mals resultats a les municipals. El tret de sortida de la campanya electoral va ser al Palacio de Vistalegre de Madrid, en què Abascal va criticar amb fermesa l'exhumació del cos de Franco, advertint que es volia “destruir la reconciliació dels espanyols”. També van fer referència a la immigració i contra Catalunya i tot el moviment independentista.

Les eleccions van deixar a Vox amb un gran resultat electoral, que va passar de 24 a 52 escons al Congrés, recollint molts dels diputats perduts d'Albert Rivera. El 7 de gener del 2020 Pedro Sánchez era investit com a president d'Espanya amb el suport de Podemos i els partits nacionalistes bascos i gallecs.

Dos mesos més tard, Vox va decidir celebrar la tercera edició del seu congrés al Palacio de Vistalegre. Justament, i fet a propòsit, es va convocar el 8 de març, dia de la dona treballadora. En aquella ocasió es van aprovar una sèrie de modificacions que donaven al comitè executiu nacional el control dels grups provincials i locals. Uns dies més tard, la pandèmia de la covid-19 ja va arribar a Espanya i Pedro Sánchez es va veure obligat a aprovar l'estat d'alarma, en el qual Vox va votar a favor de primeres, però a la pròrroga ja va votar en contra. Per Abascal i companyia, l'estat d'alarma “vulnerava els drets i les llibertats dels espanyols amb l'objectiu de lligar de mans i silenciar la premsa”.⁵⁴ A més, des del partit es va recórrer al Tribunal Constitucional que, mesos més tard, el juliol del 2021 amb una situació ja molt diferent, va sentenciar a favor i es declarà diversos punts de l'estat d'alarma com a nuls.

⁵³ Sevilla, I. (3 d'agost del 2019). VOX expresa su más firme condena de la violación grupal ocurrida en Bilbao y reclama realismo a Gobierno y administraciones. *VOX*.

⁵⁴ Cruz, M. (9 d'abril del 2020). El Congreso aprueba extender el estado de alarma hasta el 26 de abril y Pedro Sánchez anticipa que pedir otra. *El Mundo*

Durant la pandèmia, diferents líders amb gran ressò mundial, com Donald Trump,⁵⁵ es van referir a la covid-19 com el “virus xinès”, qüestionant les recomanacions dels viròlegs i donant suport a *influencers* i *youtubers* que explicaven teories conspiratives sobre la pandèmia. Amb els mesos, Vox va endurir el seu rol d’oposició al confinament i les restriccions a certes activitats. Des del Partit Popular i Vox es va donar suport a certs mitjans de comunicació com Radio Ya, Estado de Alarma o OK diario, instrumentant així un sector minoritari de la premsa que estava en contra de les mesures del Govern, generant més tensió i demanant la dimissió del president Sánchez. El 23 de maig es va convocar una manifestació en cotxe i moto⁵⁶ per demanar la fi de l’alarma i l’obertura de les activitats econòmiques. L’acte va acabar amb més de 6.000 vehicles col·lapsant el trànsit a Madrid.

Amb el transcurs de la legislatura, el Govern en coalició se’n va sortir prou bé. A l’octubre, des de la coalició d’extrema dreta es va preparar una moció de censura contra Sánchez, però que no va aprovar-se perquè només comptava amb el suport de Vox,⁵⁷ ja que els populars els havien deixat sols aquest cop. Garriga va defensar la moció amb un missatge contundent⁵⁸ en què criticava el Govern amb el “virus xinès”, i va aprofitar per criminalitzar els immigrants sense papers i els menors no acompanyats. “Una vegada més, són els espanyols corrents els que sufraguen, amb els seus impostos a costa de la seva seguretat, la factura de les societats multiculturals que porten els oligarques dècades tractant d’imposar al nostre continent”, digué Garriga.

Amb la moció de censura superada, des del Govern es va apostar per deixar en mans dels governs autonòmics les restriccions d’activitats comercials, esportives, hostaleria... Divendres 30 d’octubre centenars de manifestants es van concentrar a la Plaça Sant Jaume de Barcelona per reivindicar els diversos col·lectius laborals que estaven afectats pel tancament.⁵⁹ La concentració va acabar amb diversos incidents greus amb els Mossos i també amb assalts a establiments. Entre els participants en la concentració, hi havia també col·lectius negacionistes de la pandèmia i d’ultradreta.

⁵⁵ CNN. (18 de març del 2020). “No es racista”, dice Trump sobre llamar “virus chino” al covid-19. *CNN*.

⁵⁶ González, M. (23 de maig del 2020). La protesta de Vox en Madrid acaba en un monumental atasco que incumple las medidas sanitarias. *El País*.

⁵⁷ *La Moncloa*. (22 d’octubre del 2020)

⁵⁸ Torres, J. (21 d’octubre 2021). *Discurso íntegro de Ignacio Garriga: ‘Con la presentación de esta moción de censura ya hemos ganado; solo pierde quien no tiene convicciones’ VOX*.

⁵⁹ Sánchez, G.(30 d’octubre del 2020). Disturbios en Barcelona contra medidas anticovid: 14 detenidos y 20 mossos heridos. *El Periódico*

Pel que fa a Catalunya, després de la inhabilitació del president Quim Torra i amb Pere Aragonès com a vicepresident en funcions, es van convocar eleccions al Parlament de Catalunya per al 14 de febrer del 2021. Vox va decidir presentar-se amb Ignacio Garriga com a líder de la candidatura. Durant la campanya es va polemitzar sobre el posicionament que havien de tenir els mitjans públics o privats a l'hora de donar-li espai a Vox per fer campanya i convidar-los als debats. Com Vox no tenia representació al Parlament de Catalunya, però sí al Congrés dels diputats, la Junta Electoral va decidir que havien de ser convidats.

La campanya va estar marcada per les agressions o intents d'agressió a membres de Vox. Per exemple, Abascal havia anat a Girona per fer un míting i va haver-hi incidents⁶⁰ o Ortega Smith i Garriga a Vic, on van patir una persecució per joves antifeixistes i fills d'immigrants. Uns fets que van aprofitar des del partit d'extrema dreta per explotar-los mediàticament. Els comicis van deixar uns resultats en què Vox havia aconseguit entrar al parlament amb 11 diputats, però irrellevants per formar majories o canviar votacions dins del Parlament. Tot i això, era la primera vegada que els altres tenien representació al Parlament de Catalunya. Salvador Illa, del PSC, va ser el candidat de la força més votada, però el bàndol independentista va aconseguir majoria i Pere Aragonès va ser nomenat President de la Generalitat.

Tres anys més tard, aquest 2024, el Govern d'Aragonès no ha pogut aprovar els pressupostos i va convocar eleccions pel diumenge 12 maig. Aquests comicis han tingut uns resultats molt significatius per a l'extrema dreta a Catalunya. Vox ha pogut revalidar els onze escons que va aconseguir el 2021 i Aliança Catalana, un partit d'extrema dreta independentista, ha irromput el Parlament amb dos escons. De manera que ara, els dos partits amb un discurs contra la immigració, Vox i Aliança Catalana, tenen representació a l'hemicicle. Cal destacar que els votants d'extrema dreta nacionalista espanyola no ho han estat en detriment del PP, perquè els populars han multiplicat per cinc el nombre de vots. La majoria dels vots de Vox prové, segurament, de la desaparició de Ciutadans que el 2021 tenia sis escons i ara no n'ha aconseguit cap.

⁶⁰ EFE. (30 de gener del 2021). Insultos y tumultos contra Abascal en Girona, quien culpa al Gobierno y a la Generalitat. *El Periódico*

3. Visions contemporànies

3.1 Preguntes de la investigació

Per la investigació d'aquest treball de fi de grau, s'ha optat pel mètode qualitatiu a través d'entrevistes estructurades a diferents veus expertes i es pot llegir la transcripció completa en l'Annex. Així mateix, es van formular unes preguntes d'investigació orientades a respondre i tractar el tema del treball des dels diferents punts de vista i cobrint els aspectes considerats més important dels dos moviments. Les preguntes són les següents:

- Hi ha alguna relació entre el moviment polític de la ultradreta i els radicals de futbol a Espanya?
- Quins comportaments comparteixen els dos moviments? (violència i captació de persones)
- Quina ha estat l'evolució dels aficionats radicals?
- Quin recorregut han tingut aquests aficionats a Espanya?
- La seva presència als estadis ha anat en augment o perdent força?
- Quina ha estat la reacció de la Lliga i les forces de seguretat respecte a aquests radicals?
- Per què els aficionats radicals poden continuar entrant als camps de futbol?

A més, un altre motiu pel qual s'ha decidit fer preguntes per la investigació, és que a través d'aquestes l'exposició dels resultats serà més fàcil i més entenedor pel lector.

3.2 Metodologia de l'anàlisi

En aquest apartat s'exposen els diferents passos que s'han seguit per construir un bon relat per l'entrega final. El primer que s'ha fet ha estat buscar informació, a través sobretot de la lectura de dos llibres que expliquen a la perfecció l'objecte d'estudi. D'una banda, *El mundo ultra* de Carles Viñas, amb tot el que fa referència als seguidors radicals dels equips de futbol, especialment a Espanya. I, d'altra banda, amb l'obra de Xavier Rius Sant *Els ultres són aquí*, en què dissectiona l'evolució i la irrupció de Vox al marc polític espanyol. Ambdues lectures m'han ajudat per nodrir-me d'informació i coneixement sobre on havia d'indagar més i alhora poder relacionar entre si els dos moviments, al mateix temps que fer-me una idea clara de quina és l'evolució dels dos fenòmens.

A part de les lectures, s'han realitzat també entrevistes a perfils molt concrets perquè puguin aportar el seu coneixement i reforçar la tesis que es pretén defensar en aquest treball. S'ha conversat amb treballadors del departament de violències extremes i radicals del Cos de Mossos d'Esquadra, així com amb Toni Padilla, periodista esportiu i historiador; Carles Viñas, autor del llibre i doctor en Història Contemporània de la Universitat de Barcelona; i per últim, amb Toni Rodon, polític i professor de la Universitat Pompeu Fabra. A continuació hi ha el guió seguit de cada entrevista.

Treballadors del departament del violència i extremismes radicals del CME

Grups radicals:

- Com definiries un seguidor de futbol “ultra”?
- On neixen els grups radicals del futbol?
- Quina és la seva influència en les graderies?
- Com és la seva organització?
- Com ha estat la seva evolució fins avui en dia?
- Quins grups es consideren els més violents?
- Hi ha alguna relació entre els ultres del futbol amb organitzacions polítiques d'ultradreta? Quina?
- Quina simbologia ho evidencia?
- Quin acostumava a ser el perfil d'ultra? Ha canviat al d'ara?

Mossos i les seves actuacions:

- Quin ha estat el paper que ha jugat el cos de Mossos d'Esquadra per frenar els incidents als camps de futbol? Quins actors hi ha participat?
- Col·laboreu amb altres cossos de seguretat? Especificar quins en cas afirmatiu
- Com explicaries un operatiu en un partit d'alt risc?
- Des de l'any 2007 que hi ha en vigor la llei de l'esport, com és la seva aplicació?

Situació actual:

- Creus que els clubs haurien de prohibir l'entrada als grups més conflictius? Com es pot controlar el seu accés?
- Creus que actualment hi ha hagut una tendència creixent d'actituds racistes i xenòfobes als camps?

- Quin paper juguen els mitjans de comunicació en el paradigma actual?
- Quins clubs de primera divisió tenen els grups radicals que considereu els més conflictius?
- En què us baseu per identificar un partit “d’alt risc” potencialment o partits en els que heu d’estar més preparats per actuar en cas d’enfrontaments o situacions violentes a les graderies?

Cas de Barcelona:

- Segueix havent-hi tensió entre les BBBB i els BN a Barcelona i la perifèria de la ciutat?
- Quina ha estat, segons vosaltres, la incidència actual en els seus respectius clubs? Ha canviat durant els anys? Per què?
- Hi ha hagut un treball organització i de coordinació amb els respectius clubs per anar junts?

Entrevista a Toni Padilla

Origen

- Com definiríeu un aficionat ultra?
- Quin perfil correspon?
- Quin és el seu origen?
- Quan arriben a Espanya?
- Quina ha estat la seva evolució? Moviment *hooligan* i casual?
- Ha canviat la relació dels clubs amb els grups radicals?

Evolució

- Quina influència han tingut en durant aquests anys en les graderies espanyoles?
- Quina relació han mantingut amb els clubs? (sobretot els grups d’anàlisi)
- Com és la seva organització?

Situació actual

- Quina és la situació actual?
- Ha canviat la relació amb els clubs?
- Què ha fet la Lliga per combatre els ultres?
- Quins són els grups més violents actualment? (De la Lliga)

- Creus que els clubs haurien de prohibir l'entrada als grups més conflictius? Com es pot controlar el seu accés?
- Hi ha alguna relació entre els ultres del futbol amb organitzacions polítiques d'ultradreta? Quina? Quina simbologia ho evidencia?
- Creus que actualment hi ha hagut una tendència creixent d'actituds racistes i xenòfobes als camps?
- Quin paper juguen els mitjans de comunicació en el paradigma actual?
- Quins comportaments violents comparteixen els dos moviments? Ultradreta política i ultres del futbol

Entrevista a Carles Viñas

Evolució dels grups d'anàlisi: Ultra Sur, Boixos, FA i Brigadas Blanquiazules)

- Quin perfil correspon al de l'ultra avui en dia? Ha canviat amb el transcurs dels anys?
- Com és la seva organització interna? Ha evolucionat o ha estat sempre així?
- Quina influència han tingut durant aquests anys en les graderies espanyoles?
- Hi ha casos d'influència a fora de l'estadi? Quins grups per exemple?

Situació actual

- Quina és la situació actual? (grups d'anàlisi)
- Què ha fet la Lliga per combatre els ultres?
- Quins són els grups més violents actualment? (De la Lliga)
- Quina relació han mantingut amb els clubs? (sobretot els grups d'anàlisi) Ha estat canviant la relació dels clubs amb els grups radicals?
- Creus que els clubs haurien de prohibir l'entrada als grups més conflictius? Com creus que es pot controlar el seu accés?

Grups d'ultradreta

- Quina relació entre els ultres del futbol amb organitzacions polítiques d'ultradreta? Quines evidències hi ha?
- Quins comportaments violents comparteixen els dos moviments? (Ultradreta política i ultres del futbol)
- Creus que actualment hi ha hagut una tendència creixent d'actituds racistes i xenòfobes als camps?

- Quin paper juguen els principals mitjans de comunicació en la situació actual? Creus que hi ha alguns que ho han volgut amagar?
- Penses que hi hauria alguna forma d'erradicar els grups radicals? En cas afirmatiu, de quina forma?

Entrevista a Toni Rodon

Ultradreta:

- Com definirieu la ultradreta política?
- Quan ubiqueu els seus orígens de la ultradreta política?
- Quina evolució ha tingut des dels inicis fins ara?
- Quina és l'organització interna dels grups? Ha canviat des dels 80 fins ara?
- Tenen influència més enllà del marc polític? Quins vessants socials poden tenir?
- Com se sol fer la captació de militants?
- Hi ha hagut un creixement de partits i grups polítics d'ultradreta aquest segle XXI?
- Quins creus que han estat els factors perquè es produís aquest fenomen?
- Hi ha algun perfil en concret d'un militant d'ultradreta? En cas afirmatiu, com és aquest?
- Pel que fa al discurs dels partits i organitzacions d'ultradreta, quines són les seves característiques o els principals temes a tractar?
- Quin és el paper de les xarxes socials avui en dia?
- Han estat els mitjans de comunicació un espai de visibilització i per fer ressò del discurs d'aquests grups?
- Consideres que se'ls hi ha de donar visibilitat?

Espanya:

- Quina ha estat l'evolució dels partits d'ultradreta des de la transició democràtica?
- Quin recorregut van tenir les diferents organitzacions abans del creixement de Vox? Ha estat el mateix per a tots igual?

Vox:

- Ha aconseguit Vox el vot dels simpatitzants dels partits i organitzacions d'ultradreta?
- Per què Vox ha aconseguit l'èxit que altres partits/organitzacions com España 2000 o Plataforma x Catalunya no va obtenir?
- Quina importància, en l'auge de Vox aquests últims anys, té a veure amb el procés d'independència de Catalunya?
- Creus que sense representació de la ultradreta a les institucions hi ha un procés de captació de militants i difusió del discurs, mentre que quan ja tenen diputats a les institucions, es rebaixa?
- S'ha fixat Vox en la captació de joves? En cas afirmatiu, de quina forma?
- Quin ha estat el recorregut de Vox dins de la política espanyola? Pot aspirar a més?

3.3 Anàlisi dels resultats

Els diferents resultats obtinguts de les entrevistes s'exposen en aquest apartat donant una resposta a les preguntes acadèmiques formulades prèviament en la recerca. D'aquesta manera, en cadascuna de les preguntes es pot aportar els diferents punts de vista i la informació de les entrevistes estructurades amb experts i persones que coneixen l'àmbit treballat. Així serà més fàcil pel lector fer-se una idea i contrastar opinions i visions.

Hi ha alguna relació entre el moviment polític de la ultradreta i els radicals de futbol a Espanya?

El primer que cal tenir en compte és que s'entén com a ultradreta i aficionats radicals del futbol. La ultradreta política fa referència a un sector del ventall polític que “intenta fer política a través de la violència i amb un discurs molt radical i extremista”, segons Carles Viñas. Per la seva banda, Toni Rodon la va definir com “persones amb ideologia d'extrema dreta i que a més tenen una posició contra la immigració, postures radicals nacionalistes, excloents en temes liberals, democràtics i polítics”. I conclou que “molt sovint es fa servir la definició de la ultradreta com l'extrem de l'extrema dreta”. Mentre que un aficionat radical correspon a “un seguidor d'una entitat esportiva, majoritàriament d'un club de futbol, que forma part d'un grup que s'aplega sota un

nom, uns distintius, amb certa disciplina i que la violència forma part del mètode de vida”, segons Toni Padilla. Per tant, es podria considerar que els dos moviments tenen un nexa comú que és la violència dins del seu funcionament.

Segons les fonts del Cos de Mossos d'Esquadra (CME), hi ha un perfil d'aficionat radical molt establert, tot i que asseguren que ha canviat des dels orígens fins a l'actualitat: “Una persona amb un entorn favorable a la radicalització. Si busques un *target* habitual seria home, jove, sense estudis superiors i seguidors d'un club, aficionat a les disciplines esportives relacionades a les arts marcial i amb una formació baixa”. Tot i que Padilla va apuntar que “a Itàlia, per exemple, també hi ha aficionats radicals de seixanta o setanta anys i dones dins dels grups, encara que són més excepció que no norma”.

L'organització interna dels dos tipus de grups és semblant, encara que hi ha algunes diferències considerables. Els dos moviments tenen una “estructura jeràrquica i piramidal”, van explicar des del CME, i afegeixen que “en una grada d'animació hi ha uns líders que sí ocupen aquesta posició per anys d'experiència i perquè tenen un cert reconeixement de la resta del grup”. A més, la vinculació entre la ultradreta amb els aficionats radicals “ha estat progressiva, tot i que des d'un inici a Espanya la ultradreta ha estat present en la creació d'aquests grups amb tot el moviment *skin*”. Padilla va considerar que “els moviments d'esquerra solen prioritzar-se més i ser proactius en normalment, no hi ha figures visibles ni uns líders que marquen les línies ideològiques a seguir”.

En relació amb els entorns de socialització que des del CME apuntaven abans, “els principals espais vinculats amb la ultradreta són tres grans blocs: futbol, concert de música RAC (*rock against communism*) i tots els espais i arts marcial, en què la ultradreta intenta captar a noves persones.”

Responent a la pregunta d'aquest punt, sí que hi ha moltes similituds i una forta vinculació entre els dos moviments. “Hi ha molts simbolismes dins del món de l'esport que evidencien aquesta vinculació i la gent no ho sap: el 14-88 fa referència a les catorze paraules de la frase del supremacista blanc David Lane “debemos asegurar la existencia de nuestro pueblo y un futuro para los niños blancos” i el 88 de la doble h d'Heil Hitler”, van assegurar des del CME. Tanmateix, els estadis de futbol ja no són l'aparador per mostrar la ideologia, com era en els vuitanta. Viñas va declarar que “els camps de futbol en el seu moment van exercir d'aparador d'una opció política minoritària a les institucions i va aconseguir inserir un seguit d'iconografies i un discurs

inevitable dins de les institucions. (...) Quan hi ha representació d'extrema dreta dins del Parlament o el Congrés, decreix l'activitat dels grups radicals o vinculat amb la ultradreta dins dels estadis". Encara que Rodon va matizar això: "Una de les coses que té l'extrema dreta és que quan entra a les institucions el seu discurs es normalitza i la població assumeix la seva presència. Si tenen representació a les sales parlamentàries els és molt més fàcil obtenir militants o simpatitzants i recursos. Un exemple és amb les polítiques d'igualtat, en què abans de l'entrada de Vox la majoria dels partits estaven a favor de reformar lleis de gènere. Des que Vox té representació, van portar aquest tema a un debat del qual no en parlava ningú i han provocat la divisió d'opinions i normalitzar certs discursos". Un altre aspecte que va destacar Viñas, és que tant "la UEFA com la FIFA ordenen que no volen focalitzar-se en les grades quan hi ha aldarulls o incidents violents, fan veure com si no passés res i si aquests grups ja no tenen la visibilitat que tenien anys enrere, això anirà a menys".

Quins comportaments comparteixen els dos moviments?

"L'odi sobretot, a tot allò que no ets tu", precisà Padilla. Amb el pas dels anys, els grups han anat afinant i redefinint l'estructura interna. "Hi ha hagut canvis de lideratge, abans eren els veterans els que mostraven actituds més violentes en el moment de lluitar", va dir Viñas, i va afegir que "els grups entenen la violència com un recurs per solucionar un conflicte o combatre qualsevol tema polític".

Des dels inicis fins ara, aquest fenomen d'aficionat radical i ultra ha canviat molt, de manera que també ha evolucionat la seva manera de captar nous integrants pels grups. "Les xarxes socials són la principal causa de tota la viralització de qualsevol acte violent", van apuntar des del CME. Consideren que aquesta via són els mitjans principals en els quals avui en dia els joves s'informen i la potencial immediatesa de les imatges "és una atracció per molt d'ells i com és fàcil accedir-hi, també agrada". Un exemple que van exposar en l'entrevista va ser la rebuda amb bengales a un equip de futbol, "estàs molt més exposat a un procés de captació sense voler-ho". A més, van afirmar que és una situació que pot generar una addicció: "La baralla té un benefici perquè comporta un creixement dins dels grups. A partir del creixement, adoptes uns majors premis i reconeixements que els fan sentir poderosos".

A més, segons Viñas, l'evolució dels partits d'ultradreta a Espanya i a Europa fa que la ultradreta ja no hagi d'anar als estadis a captar militants, perquè els militants ja els hi arriben per si sols. "Són partits amb recursos, reconeguts i legimitats per ser votats, per

tant, la gent s'hi apropa no amb les reticències que podia tenir un jove cap a grups nazis o radicals". Rodon va exposar l'anomenada "tècnica de xarxa" que utilitzen la majoria de les forces polítiques i consisteix a utilitzar altres àmbits per a poc a poc anar convencent la gent: "Organitzen una festa i a veure qui ve, amb actes molt marcats en el calendari com el del 12 d'octubre en què qui va té més possibilitats de ser captat per militar o altres actes en contra dels immigrants un altre dia. El futbol va ser un mecanisme amb l'excusa de passar-ho bé, els van acabar convencent".

Quina ha estat l'evolució dels aficionats radicals?

A Europa, els aficionats radicals de futbol han estat influenciats per dos models molt diferents d'animació: per un costat el britànic, amb el *hooliganisme*, o bé l'italià amb l'*ultra*. "Durant la dècada dels seixanta i setanta, joves italians van quedar molt impressionats per l'arribada de seguidors anglesos *hooligans*, que eren menys organitzats i molt més espontanis. (...) No tenien una estètica comuna, encara que va evolucionar cap a grups *skins* i d'ultradreta. La violència era molt més imprevisible i fruit de la mala llet i la ràbia que tenien dins. Aquesta violència salvatge durant aquest període es va difondre en desplaçaments europeus i va marcar molts joves", va explicar Padilla. Tot i que no està molt clar si l'ultradreta va estar present amb els primers grups d'aficionats radicals, coincideix bastant que el concepte modern d'aquesta també s'originés en aquest període: "En general, no es parla d'extrema dreta fins a la Segona Guerra Mundial. A partir d'aquest conflicte i la instauració de les democràcies, és quan aquests grups petits van defensar ideologies ancorades en el passat, en línia amb els moviments feixistes que havien estat presents a Europa durant la primera meitat del segle XX", va dir Rodon.

A Itàlia, el primer grup que s'autodefineix com a ultra fou el *Tito Cucchiaroni* de la Sampdoria el 1969, que "van adoptar la paraula ultra perquè sonava bé, transmetia força i radicalitat, un fet que va agradar a altres grups com els *Boys San* de l'Inter de Milà, però no van incloure la paraula", va afegir Padilla.

Els aficionats radicals van tenir uns factors idíl·lics per poder complir el seu objectiu. "Aleshores Itàlia era un país molt polititzat, hi havia morts cada setmana i tot estava dividit entre dreta i esquerra amb terrorisme per part dels dos bàndols. Els joves estaven extremadament organitzats i molts d'ells eren militants d'organitzacions polítiques, la qual cosa acaba arribant als camps de futbol on cada setmana hi ha manifestacions amb joves que estan entrenats a pegar-se amb la policia", segons Padilla. El panorama era

diferent, pel que fa al Regne Unit: “Els joves van trobar en els camps de futbol un espai on poder explicar-se com a tal. La societat va canviar molt i va ser un moment en què van aparèixer les tribus urbanes, es va produir un creixement de les ciutats (amb molta immigració interna) i hi va haver molta precarietat juvenil, pobresa i manca d’educació. Formar part d’un grup els hi va donar seguretat i un sentiment de pertinença, estètica, escoltar un gènere de música i ser seguidor de futbol eren elements de comunitat”. En relació amb la introducció de cultures alternatives, el moviment *skin* va ser el més important: “En un inici no tenia una càrrega política, era ètic i vinculat amb la música. Hi havia *skins* que anaven a camps anglesos sense que ells ni l’estadi tinguessin una connotació política. Quan grups d’extrema dreta, com el National Front, van identificar que hi havia una sèrie de joves una mica desorientats i eclipsats sí que els porten cap a una extrema dreta fins al punt que acabaran militant”.

Quin recorregut han tingut aquests aficionats a Espanya?

El Mundial del 1982 va ser cabdal per l’arribada d’aquest moviment a Espanya. “En un període posterior a la transició i encara amb la dictadura molt present, arriben barres argentines, *hooligans* britànics i *ultres* italians, tota mena de seguidors i cadascun amb la seva forma d’animació diferent de l’altra. Aquest panorama sedueix molt els joves espanyols que van als estadis i queden bocabadats perquè era una cosa completament nova. A partir d’aleshores, intenten replicar aquests actes”, va dir Viñas que considera que l’evolució a Espanya es pot dividir en tres grans blocs: “El primer va ser de desconeixement i de barreja ideològica. Durant els noranta va ser quan es van definir les línies ideològiques i ara estan molt vigilats”.

Respecte als grups de radicals d’anàlisi, els seus recorreguts han estat molt diversos. “Ultra Sur té un enfrontament obert amb Florentino Pérez perquè aquest els va expulsar de l’estadi per fets extraesportius. Boixos Nois van viure el mateix quan Laporta va arribar a la presidència del club blaugrana. Va aplicar una política de tolerància zero expulsant tots els violents del camp i a partir d’aleshores, han tingut sempre i continuen tenint una actitud hostil envers la directiva”, explicà Viñas.

Tanmateix, prèviament a que Boixos Nois fossin expulsats, “durant els vuitanta i noranta es toleraven i fomentaven aquests comportaments”, va dir Padilla i afegeix que això podia tenir “una doble direcció: xantatge per part dels grups amb agressions físiques, entre altres, i també que si els clubs els tenien contents, els grups els afavorien amb vots i boicotejaven campanyes d’altres candidats a la directiva dels equips”.

Actualment, segons les fonts del CME Boixos Nois té “una gamma de faccions antagòniques ideològicament, però dins del futbol es respecten perquè són tots del Barça. Avui en dia hi ha més grups independentistes que no independentistes, però el grup que predomina i més violent és Casuals FCB”, especifiquen les fonts de Mossos.

Pel que fa a Frente Atlético, segons Padilla, “han gaudit de molta impunitat i només en moments en què hi ha hagut morts, com les dels aficionats Aitor Zabaleta i Jimmy, el club s’ha vist obligat a no donar-los ajuda”. I Carles Viñas va afegir que “el grup manté una relació de convivència amb la directiva, mai s’han enfrontat públicament, malgrat que hi ha hagut crítiques creuades sobre el paper de la família Gil al capdavant del club, però amb una tolerància molt més palpable que Barça i Madrid”.

En últim lloc, el cas de Brigadas Blanquiazules és un cas especial, perquè a diferència dels grups esmentats just abans, aquest grup actualment està dissolt. Padilla va dir que “els anys vuitanta van tenir molta impunitat i el suport de directives, més per por que no per altra cosa. Sobretot en els anys noranta amb la presidència de Sánchez Llibre i altres que creien que s’havien de despolititzar, incentiven una imatge més positiva del club i el catalanisme, la qual cosa provoca el seu allunyament de l’equip i l’Espanyol decideix no ajudar-los”. A més, un fet que va provocar la seva desaparició és el canvi d’estadi de Sarrià a Montjuïc. Des del CME apunten: “Quan el club es trasllada, s’impulsa una nova grada d’animació: la Curva RCDE. Brigadas Blanquiazules, que té un recorregut històric i molt relacionat amb la ultradreta, dins de l’estadi s’ubica en una cantonada davant de tribuna i la Curva RCDE ho fa en una altra. A poc a poc, molts seguidors van moure’s i van abandonar la secció de Brigadas Blanquiazules per anar a la Curva RCDE, que sempre ha defensat un posicionament apolític i centrar-se a animar a l’Espanyol, tot i que hi ha hagut intents d’introduir una ideologia pel mig”.

Aquest fenomen ha provocat que discursos d’ultradreta estiguin molt més presents avui en dia i s’hagin normalitzat. Rodon ho apunta: “A l’Estat espanyol, a mesura que ens allunyem de la dictadura i l’estigma del bagatge ideològic desapareix, perquè la gent mor i la joventut no recorda tant, hi ha certes idees que són més fàcils de verbalitzar. Aquest fet està darrere del creixement de Vox. Abans era molt difícil que es digués extrema dreta i ara ho veiem més a les enquestes”.

Els grups han influït més enllà de les graderies?

Molts grups d’animació radical han transcendit de les graderies dels estadis i han tingut una influència més enllà de l’àmbit esportiu. “Han exercit de poder i pressió externa cap

a directives. (...) Sovint són acceptats per la resta d'aficionats perquè es troben al mateix bàndol i se'l senten seus, encara que generin aldarulls o situacions de violència “són dels nostres i compartim els mateixos valors”, encara que això és un error”, va dir Viñas, que apunta que en el cas de Barcelona “Boixos Nois i Brigadas Blanquiazules van protagonitzar una espiral de violència que va repercutir en tota la ciutat amb més seguretat, escorcolls, identificacions, una sensació d'alarmisme social i una allau de reportatges mediàtics que va alimentar el fenomen”. Recentment, un dels casos que evidencien aquesta influència més enllà de les grades va ser quan Boixos Nois i Brigadas Blanquiazules es van trobar a la sortida d'un hospital de Barcelona en el que portaven menjar pels malalts de covid i es van pegar. “Moltes vegades, en comptes de tenir una ideologia política, poden fer coses condicionals com recollir diners per famílies autòctones, en cap cas immigrants”, va assegurar Padilla.

A més dels grups d'aficionats, la ultradreta ha influït molt en la societat i a diferència dels seus inicis, han vist com han hagut de participar en el joc electoral. “Als seus inicis considerava que la democràcia no tindria cap mena de recorregut, de mica en mica la majoria han entès que per aplicar el seu missatge i triomfar han de participar en el joc electoral. Per això, molts d'ells s'han transformat i estan presents en el joc polític”, va relatar Rodon.

Les forces de seguretat des de fa anys investiguen i tenen un ull posat en aquests grups radicals. Les fonts del CME van assegurar que “Boixos Nois i Ultra Sur són grups que intenten dominar l'entorn i es rodegen de la seva societat. Poden haver-hi lluites internes entre els mateixos grups, com passa en organitzacions criminals amb tràfic de drogues o armes”. L'exemple que posen és el de Casuals FCB que han passat de dominar l'estadi a voler dominar el seu entorn “convertint-se en una organització criminal amb tràfic de drogues, extorsions o salut pública”. A més, van afegir: “Les rivalitats dins del món ultra estan molt vives. Amb el temps aquestes muten, però poden produir-se baralles amb altres grups agermanats ‘los enemigos de mis amigos, pasan a ser mis enemigos’”. Les relacions amb els clubs molts cops han suposat un desgast, com s'ha vist en el punt anterior. “A tothom li agrada tenir un grup *supporter* que animi, però els clubs no els agrada tenir grups violents, sinó un grup d'animació”, van aclarir els entrevistats del CME.

Pel que fa als grups d'ultradreta política, les fonts del CME els va valorar com a “molt residuals”. Creuen que si un grup d'ultradreta veiés possible una forma de finançament mitjançant operacions il·legals, ho farien, “España 2000 estava involucrada en

desallotjaments amb empreses de seguretat en l'oci nocturn. Ara mateix és al revés. L'empresa d'oci nocturn és qui té personal amb ideologia d'ultradreta, però l'empresa no pertany en res d'organitzacions d'ultradreta”.

Quina ha estat la reacció de la Lliga i les forces de l'ordre respecte a aquests radicals?

L'actuació de la Lliga, de les forces de seguretat i dels diferents governs ha estat clau per entendre com ha evolucionat aquest moviment des de la dècada dels vuitanta fins a l'actualitat. Padilla va explicar que “hi ha tres tipus de normatives: la que ve dels clubs, la de la Lliga i les més restrictives que són les que venen de l'Estat, com la llei contra la violència dins de l'esport del 2007 que són les que recull els comportaments que són delictius davant d'un jutge”. Des de l'aplicació, des del CME van assegurar haver notat un canvi “a millor” i expliquen que “aquesta llei dona un marge a una sanció econòmica que millor fa repensar fer o no segons quins comportaments”. “Antigament, es tancava el detingut una nit a la garjola, la qual cosa produïa un reconeixement dins del grup radical; ara, en canvi, les multes són elevades i potser un cop la pots pagar, però dos cops ja no”, afegeix finalment la policia autonòmica.

Per contra, per Viñas “la Lliga i les institucions actuen sempre a remolc. No hi ha un pla estratègic que pugui dirimir aquest conflicte. S'opta per una política d'urgència solucionant els incidents puntuals”.

Des del CME van explicar que “per qualsevol partit de futbol, hi ha diferents actors que participen en la seguretat d'un encontre: des de caps i coordinadors de seguretat dels clubs als cossos de seguretat, en el cas de Catalunya els Mossos, però al País Basc l'Ertzaintza i en competició europea les diferents policies d'Europa”. Van posar èmfasi que “cal evitar aquests comportaments violents i tothom ha de treballar en la mateixa línia (clubs, federacions, cossos de seguretat...)”. Encara que la perspectiva des del CME és que “no tothom està d'acord amb les pautes establertes. (...) Traient els ultres del recinte, el club es renta les mans i el problema passa a estar fora dels estadis i la policia n'és la responsable. Tothom ha de treballar perquè hi hagi sancions importants i prohibicions d'entrada”. Amb el pas dels anys aquesta violència dins dels camps ha canviat, gràcies en part a les diferents lleis que s'han aprovat.

Cada país té la seva normativa, com va explicar Padilla: “A Itàlia, amb la llei del *tessera del tifoso* per aconseguir entrades cal estar donat d'alta, així es controlen les persones que han estat en incidents o tenen antecedents violents, que no poden entrar als camps

durant deu anys”. A més, Padilla va afegir que “els estadis s’han convertit en espais molt segurs, hi ha càmeres de seguretat, control d’accessos i s’han expulsat a molts seguidors violents, la qual cosa ha provocat que la violència passi a estar fora, que sempre hi ha estat, però ara més organitzada i preparada”. I posa com a exemple el Regne Unit, en què la policia posa un perímetre de 2 km de l’estadi en el qual no passa res, però fora d’aquest entorn la violència continua estant present i en molts llocs d’Europa s’ha passat a utilitzar el “mètode italià que consisteix a convocar a una hora i es barallen vint contra vint, o bé els grups esperen a la carretera i calculen l’hora en què el grup rival passarà per atacar-los, d’aquesta forma, sempre fora dels camps, si els cossos de seguretat els detenen la pena serà inferior que a dins del camp”.

També cal esmentar el procés d’uropeïtzació de molts *hooligans* del qual va parlar Padilla. I és que els seguidors britànics han estat sempre d’anar a *pubs*, beure i cantar; però davant de les tàctiques de guerrilla adoptades pels seguidors d’Europa de l’est, “els britànics s’han vist obligats a reaccionar en una formació prèvia. S’han popularitzat les convocatòries de grups i quedar una hora concreta per pegar-se”.

Un dels aspectes que més treball comporta pel CME és “la PREV (prevenció de la radicalització a extremismes violents), que poden ser d’àmbit polític, religió, ultra en l’esport... A la persona la tractem per igual sigui l’àmbit de radicalització que sigui. (...) Aquesta tasca de prevenció és bàsica i fem una feina de recerca d’informació amb els clubs per tal de preveure el que pot passar i donar seguretat”.

Tot i això, Viñas creu que “davant del conflicte s’opta per aplicar una estratègia de criminalitzar tots els grups per igual i posar-los dins del mateix sac”. I afegeix: “Els grups són diversos, n’hi ha que animen pacíficament i altres que són delinqüents organitzats sota una mateixa bufanda, per tant, cal diferenciar-los. Aquesta estratègia és contraproductiva perquè cohesiona el conjunt, els delinqüents i els de les grades d’animació que se senten amenaçats”.

La Lliga, com a màxima responsable de la competició, ha intentat fer una neteja evident de tots aquests comportaments violents a través de campanyes de sensibilització, com per exemple, sense anar més lluny, la campanya contra el racisme d’aquesta temporada. No obstant això, el model de negoci empresarial que segons Viñas “ha adoptat la competició i el futbol d’elit amb preus abusius i horaris que no tenen en compte els aficionats ha provocat que molta gent recorri al futbol popular per intentar recuperar aquests valors”. Padilla va afegir que “alguns clubs han fomentat un model de negoci en què predomina el negoci abans que la fidelitat. (...) encara que en alguns camps, del

nord d'Espanya sobretot, es mantenen certs lligams amb l'evolució dels grups". Per tant, la Lliga sí que ha intentat donar una bona imatge, tot i que per Viñas, "no és per erradicar la violència, sinó perquè la presència d'aquests grups de seguidors radicals organitzats desafia el model de negoci i perjudica els interessos econòmics".

Quina és la posició actual dels clubs i la Lliga?

Des del CME deixen clara la seva postura de tractar qualsevol extremisme violent de la mateixa forma (com s'ha vist prèviament). Encara que aclareixen que "s'ha intentat que persones vinculades al món ultra i amb fets violents que se'ls digui per via judicial que no poden apropar-se als camps. Sí que és cert que evidentment per altres drets com la llibertat de moviment s'han presentat recursos i s'han anul·lat aquestes ordres" i apunten als clubs com a "màxims responsables de controlar qui entra i qui no als seus estadis".

A mesura que els anys passen, les relacions entre clubs han anat canviant, tal com s'ha comentat en la pregunta anterior, i un fet que ha millorat aquests vincles ha estat que molts clubs han adoptat la figura d'acompanyants i majordoms dels seus grups ultres (*stewards* en anglès). Segons el CME i Padilla aquests són "exultres o antics membres dels grups radicals i que encara tenen una influència dins del grup". A més, Padilla digué que "la policia a Espanya té la fama de ser bastant violenta amb el tractament d'aficions desplaçades, sobretot en comparació a la resta d'Europa, però a Espanya s'hauria de tenir una llei més dura i les forces de l'ordre un punt més dialogant". I posa com a exemple a Alemanya, en què "hi ha figures que són enllaços del club que coordina els grups d'aficionats en desplaçaments i en cas de tensió, pot dialogar amb la policia". En contra, Viñas va considerar que "és complicat a Espanya que la figura de mediador sigui gent del club o dels grups radicals, perquè es veuria com una intromissió a les forces de l'ordre". I va apuntar que "la policia moltes vegades té la predisposició de fer càrregues policials a la mínima que hi ha tensió i s'opta abans per carregar com a mesura preventiva, la qual cosa augmenta la tensió i fa créixer el problema".

Un altre punt important és el paper que han tingut els mitjans de comunicació durant aquestes dècades per entendre el panorama actual dels grups d'aficionats radicals. "Hi ha hagut alguns que han estat crítics i altres que no", valorava Padilla. Per la seva part, Viñas va parlar de tres etapes: "Primer van abordar el fenomen des del desconeixement, després el van sobredimensionar i finalment l'han retroalimentat", i creu que "molts mitjans van prioritzar les vendes i clics abans que contrastar les fonts, informar amb

rigor i no sobredimensionar”, una idea a la qual les fonts del CME es van afegir, “a vegades hi ha sensacionalisme i preval més el relat que la realitat, però el missatge hauria d’anar concorde amb el missatge que es pugui donar des de la policia, al final nosaltres tenim present totes les alarmes”.

En últim lloc, Viñas va exposar una realitat que cal tenir en compte per poder donar resposta a la pregunta d’aquest punt: “Abans (formar part d’un grup) era una moda i ara està de cap a caiguda perquè la realitat juvenil de fa vint anys no és l’actual, hi ha un ventall d’activitats d’oci i lleure molt diferents, mentre que abans un dels pocs espais per socialitzar amb gent de la mateixa edat i sense control parental eren els estadis de futbol; ara, aquest fet ha canviat i hi ha hagut un allunyament de la joventut respecte al futbol”. Per contra, Rodon apunta que “l’extrema dreta en alguns països ja té representació institucional i són prou forts perquè entrin al govern d’alguna forma, influenciant-lo des de fora o formant-hi part. A Espanya això es podria produir fent coalició en un govern amb el Partit Popular, com s’ha vist en els governs de València o de les Illes Balears. El que no s’aconsegueix, a la majoria de llocs, és fer-los fora de les institucions”.

4. Conclusions

Per concloure aquest treball, s'ha apostat per recuperar els diferents propòsits marcats en el punt 1.3 d'objectius i verificar si s'han complert o no.

Primerament, el treball ha tingut en tot moment un format d'anàlisi que ha permès investigar sobre quina és la situació actual dels grups d'aficionats radicals al futbol a Espanya. Dins de la recerca, la forma en què s'ha presentat tota la informació recopilada s'ha exposat de l'àmbit general al més específic. És a dir, s'ha escrit sobre quin és l'origen dels aficionats radicals al futbol amb els moviments ultra i *hooligan* i com aquests van ser un precedent per la posterior arribada a Espanya, i en conseqüència la formació dels primers grups d'aficionats radicals.

El treball, a més, parla de quina ha estat la seva evolució des del Mundial del 1982, quan molts joves espanyols van quedar fascinats amb els diferents grups d'aficionats de les terres britàniques i d'Itàlia, fins a la situació actual. Han estat unes dècades en què els organigrames interns dels grups i les actituds violentes han canviat molt. Principalment, a causa de les dures respostes amb lleis i sancions de les organitzacions esportives (competició i clubs), els governs i les forces de l'ordre. Tot i això, cal destacar que el conflicte ha estat tractat seguint tres postures molt marcades: des del desconeixement, la sobredimensió i per últim la retroalimentació.

Un altre objectiu que s'ha complert ha estat el d'indagar en la influència que han tingut els diferents grups dins i fora dels estadis, així com tot el procés de captació de nous militants i analitzar si la força i l'impacte que tenien durant la dècada dels vuitanta és la mateixa que tenen avui. Un fet que té molt a veure amb les diferents relacions que s'han establert amb els mateixos clubs, en alguns casos de convivència i inclús en certs moments de suport o en altres en què s'ha erradicat la seva presència dins del camp i ha donat fruit a una guerra amb les directives dels equips. Al final, cada grup és molt diferent de l'altre i costa fer un patró semblant. Aquests poden tenir característiques similars, però s'ha d'entendre que cadascun funciona a la seva manera i té les seves normes pròpies, encara que la Lliga moltes vegades els englobi a tots per igual.

Respecte a l'altre moviment analitzat, el de la ideologia d'ultradreta, aquesta ha estat present des de fa dècades en el ventall polític, però des de l'entrada al segle XXI ha tingut un creixement considerable amb l'auge de l'extrema dreta popular. Això ha estat a causa de la difusió del seu discurs a través de xarxes socials i dels canvis que s'han produït a Europa, com la crisi migratòria o econòmica. A Espanya cal sumar-li la inestabilitat política amb el procés d'independència de Catalunya i l'esclat dels casos de corrupció en la dreta conservadora, que ha provocat que molts votants hagin confiat el seu vot en una formació molt més radical pels moments d'inconsistència política.

El treball explica també quina ha estat l'evolució d'aquest sector polític des de la transició democràtica fins ara. Com unes quantes organitzacions han volgut mantenir l'esperit franquista en el seu discurs i d'altres que han portat els temes més polèmics a aclaparar el focus del debat i defensar una idea ultraconservadora i patriòtica.

La consolidació de Vox des del 2013 fins al 2019, quan va entrar al Congrés dels Diputats, ha suposat un abans i un després per moltes organitzacions d'ultradreta, perquè han vist com el partit d'Abascal i Ortega-Smith acaparaven els vots que pretenien obtenir. Per tant, no els va quedar més solució que afiliar-se a ells, i tal com diu el refrany: "Si no pots vèncer el teu enemic, uneix-te a ell".

Per acabar, com a reflexió final sobre la recerca realitzada pel treball, m'agradaria afegir que estic satisfet amb la feina feta i vull deixar constància de la predisposició que des d'un inici les persones expertes van tenir per ser entrevistades. Han suposat una bona font d'informació i també han aportat els diferents punts de vista per donar-li riquesa al projecte final.

5. Bibliografia

- Abascal, S. (5/06/2016). Hacer a España grande otra vez. *Libertad Digital*
- Águeda, P. (15/04/2016). La Policía detiene a los líderes de Manos Limpias y Ausbanc acusados de extorsión. *elDiario.es*
- BOE-A-1990-25037 Ley 10/1990, de 15 de octubre, del Deporte. (n.d.).
- Bruno, F. (1993) Evolución ultra española, *Super Hinchas*, nº 4
- Castillo, J.J. Kubala: el fútbol es mi vida. Biografía de un mito, *Mundo Deportivo*, Barcelona (1993)
- *Casuals FCB* nº 1 (1992)
- Closa, A. i Rius, J. *Selecció catalana de futbol de futbol. Nou dècades d'històries*. Barcelona (1999)
- CNN. (18/03/2020). “No es racista”, dice Trump sobre llamar “virus chino” al covid-19. *CNN*.
- Crabbe, T. (2000) Las mil caras del racismo en el fútbol, *Correo UNESCO*
- Cruz, M. (09/04/2020). El Congreso aprueba extender el estado de alarma hasta el 26 de abril y Pedro Sánchez anticipa que pedir otra. *El Mundo*
- Declaracions d'un hooligan del Millwall recollides per Bruno, F. “London calling”, *Super Tifo* (1/1998)
- Dossier Brigadas Blanquiazules, *Revista Hinchas* nº 2 (03/1990)
- Dunning, E. “El fenómeno del hooliganismo”, *La Vanguardia* (16/11/2003) pàg. 34
- Durán González, J. (1995) El fenómeno de las jóvenes hinchadas radicales en el fútbol: un análisis sociológico figuracional sobre una forma de conflicto social. Su situación en España. Madrid
- EFE (22/06/2016). El dirigente de Vox que despliega la bandera española en Gibraltar se declara culpable. *El Mundo*
- EFE. (30/01/2021). Insultos y tumultos contra Abascal en Girona, quien culpa al Gobierno y a la Generalitat. *El Periódico*
- El futbol, eina de la diplomacia franquista, en VVAA, *Actes de les III jornades de Joves Historiadors i Historiadors de la Universitat de Barcelona*, Afers, Barcelona (2004)
- Frente Atlético, 27 años de historia (9/1995) *Super Hinchas*, nº 24
- Frente Atlético, II parte (10/1995) *Super Hinchas*, nº 25

- Frequent, P. (26/02/2018). Preguntas frecuentes - Javier Ortega (VOX) i Carles Campuzano (PDeCAT), cara a cara [Video]. *3Cat*.
- Garrigo, A. (30/05/1985). 42 muertos y 257 heridos, primer balance de la tragedia del Heysel. *La Vanguardia*, pàgina 3
- González, M. (23/05/2020). La protesta de Vox en Madrid acaba en un monumental atasco que incumple las medidas sanitarias. *El País*.
- Junquera, N., De Blas, E. G. (11/02/2019). PP, Cs y Vox escenifican el frente contra Sánchez con una gran protesta. *El País*.
- *La Moncloa*. (22/10/2020)
- (2024), *La xarxa ultra*. TV3
- López, V. G. (31/03/2019). Varios detenidos en la protesta independentista contra el acto de Vox. *El confidencial*
- Mendo, C. (31/05/1985). Los políticos británicos califican de maleantes a los hinchas del Liverpool. *El País*, página 57.
- Ortega, E. (31/05/1985). El día después. *Marca*, pàgina 3.
- Pollack, S. (1993) *The firm*
- Practical experiences in the effective control of violence: lessons learned from English hooliganism, *Jornades de seguretat i prevenció de la violència als estadis organitzades pel FC Barcelona i Col·legi de Periodistes de Catalunya* (2003)
- Redacción. (30/05/1985). Ansia y miedo en Turín. *Marca*, pàgina 6.
- Redacción. (19/03/2015). Un vídeo sobre la islamización de Andalucía desata la polémica. *El País*.
- Redacción (2015) Resultados Electorales en Barcelona: Elecciones Municipales 2015. *El País*
- Redacción. (22/01/2017). VOX participa en la cumbre de la ultraderecha europea contra la UE. *La Vanguardia*
- Redacción. (23/09/ 2017). Insultos y una agresión en Barcelona tras una manifestación de la extrema derecha. *El Periódico*
- Redacción. (14/05/2019). Vox buscará que el Parlamento Europeo reforme la euroorden para evitar otro “caso Puigdemont.” *El Economista*
- Rius Sant, X. (2022). *Els ultres són aquí*.
- Sánchez, G.(30/10/2020). Disturbios en Barcelona contra medidas anticovid: 14 detenidos y 20 mossos heridos. *El Periódico*

- Segre, (1979) D. Ragazzi di stadio, *Mazzotta*
- Serrato, F. (07/10/2017) Decenas de miles de personas en la manifestación por la unidad de España en Madrid. *El País*.
- Sevilla, I. (03/08/2019). VOX expresa su más firme condena de la violación grupal ocurrida en Bilbao y reclama realismo a Gobierno y administraciones. *VOX*.
- Skinheads, el azote del fútbol, *Sport* (19/11/1992)
- Skinheads se defienden, *Super Atleti* nº 17 (05/1995)
- Skins Celta, *Street kids*, nº 13
- Sobrequés i Callició, (06/1999) J. FC Barcelona, cent anys d'història. Assaig periodització, *Serra d'Or* nº 474
- Suso, R. (15/02/2019). La ultraderechista Plataforma per Catalunya cesa su actividad para adherirse a Vox. *Público*.
- T. González Aja, *op. Cit.*, pàg 192
- *The Sun*, Portada (4/10/1976)
- Torres, J. (21/10/2021). *Discurso íntegro de Ignacio Garriga: 'Con la presentación de esta moción de censura ya hemos ganado; solo pierde quien no tiene convicciones'* VOX.
- Viñas, C. (2005). *El mundo ultra: los radicales del fútbol español*.
- VOX España. (7/10/2017). *Discurso de Santiago Abascal ante 250.000 personas en Colón* [Video]. *YouTube*.
- Vox (2019) *100 Medidas para la España viva* [Presentació Power Point]
- Ultra naciente, *Ultras*, nº 9 (5/1987)
- Ultras Yomus, *Superultra* nº 3 (1990) página 3
- Williams, J. (1997) El futbol a Anglaterra: de la cultura hooligan a la seguretat? *Avenç*, nº 211

6. Annex

En aquest annex s'exposa les transcripcions de les entrevistes estructurades a les diferents veus expertes.

6.1 Entrevista a treballadors del Cos de Mossos d'Esquadra (Dijous 18 d'abril del 2024)

- Situació actual de l'Espanyol:

Des de fa anys que Brigadas Blanquiazules que no existeix. Des de l'any 203, quan el club es trasllada de Sarrià a Montjuïc, el club impulsa una nova grada d'animació que les principals agrupacions són la curva i la juvenil. Brigadas Blanquiazules té un recorregut històric i molt relacionat amb la ultradreta, però actualment, com a grup ja no té cap pes. A Montjuïc, la secció de BBBB es posa en una curva a la banda contrària de tribuna i la Curva RCDE es posa a la banda contrària. Cada cop es va veure més com hi havia gent de la secció de BBBB que va moure's a la part de la Curva. Aquesta sempre ha defensat un posicionament apolític i centrar-se en la grada d'animació i en Espanyol, encara que hi ha hagut intents d'introduir la política pel mig. Independentment, molts d'aquests seguidors tenen la seva ideologia i potser són més pròxims a una bandera espanyola que una estelada.

Sí que pot haver-hi és una multimilitància. Et pots trobar gent vinculada a organitzacions de la ultradreta que va al camp de l'Espanyol amb la Curva, però allà no fa una hostentació.

- Com definiries un seguidor de futbol *ultra*?

Nosaltres treballem en la tasca de prevenció dels extremismes violents, un cop s'ha radicalitzat, es fa un seguiment per veure el seu interès per la seguretat pública.

Tenim les PREVS (Prevenció de la Radicalització a Extremismes Violents), que poden ser d'àmbit polític, religiós o moviment ultra, entre altres. A la persona la tractem amb tasques de prevenció igual que una altra amb un procés de radicalització religiosa o ultra. A partir d'aquí, hi ha molts indicadors o factors, desde la situació de vulnerabilitat al seu entorn. La captació es basa en una persona que sigui freqüent en els camps de futbol, que hi vagi, que tingui amics i un entorn social, hi ha barris amb vinculacions a un club en concret (zona alta o zona obrera)... Nosaltres des del CME no tenim un perfil de persona ultra. Et diria que és un home jove i amb aquest entorn favorable a la radicalització. Si busques un targett habitual seria home, jove, sense estudis superiors,

seguidors d'un club, li agraden disciplines esportives relacionades a les arts marcial i amb una formació baixa.

Els Mossos quan iniciem un procés, no ens fixem en aquestes coses. Això son indicadors només. Té molt a veure amb el teu entorn social i personal.

- Ha canviat el perfil d'ultra des dels inicis fins ara?

Ha canviat en quant ha canviat la societat. Si pensem en els grups ultres dels anys vuitanta o noranta, tenien molt a veure l'origen, l'entorn i l'espai de socialització. Qui anava a un gimnàs on hi havia Boixos Nois tenia més possibilitats de ser captat, si érets d'un barri de la Plaça Artós de Barcelona, on els joves estaven vinculats a BBBB, tenies més factors a entrar a aquest grup.

El perfil esmentat prèviament és el mateix: home jove, sense estudis superiors, amb factors de risc, amb pocs amics d'escola, ... S'ha de tenir en compte que quan una persona entra a formar part d'un grup ultra entres un món on tens seguretat grupal i podien trobar un cercle amb molta protecció. Aleshores, el futbol comença a formar part del teu dia a dia. Una cosa és ser estudiant de dilluns a divendres i el cap de setmana vagis a veure un partit i participis en alguna baralla o en algun aldarull. Una altra cosa, que vol dir estar en un factor de radicalització alta, és quan de dilluns a divendres també formes part d'això. Cada dia quedo amb altres membres del grup, consumim alcohol i peguem al primer que passa perquè porta la samarreta d'un altre equip. El dia següent fas tasques pel grup, enganxar enganxines o fer un tifo.

- On neixen els grups radicals geogràficament?

No hi ha motius en concret pel qual formar part d'un grup o un altre. Al final és la proximitat a l'estadi. Van néixer paral·lelament del naixement de les tribus urbanes. En aquella època, el tema de la territorialitat dins de Barcelona estava present. Per exemple, els del Clot quedaven amb els de la Verneda per no deixar entrar altra gent d'altres barris als seus.

En aquest sentit, creixen les tribus urbanes i una d'elles és el moviment *skin* que poc a poc es vincula amb el món del futbol i hem fet operacions contra gent de Boixos o de l'Espanyol i és que no els agradava el futbol ni eren d'aquest equip. Veuen que el seu grup va al camp del Barça i ells hi van per violència, passar l'estona o mantenir l'entorn.

En relació a la pregunta, són molts factors, des de la proximitat al camp o les zones territorials. Un grup d'amics skinheads de l'Hospitalet de Llobregat que eren aficionats de l'Espanyol podien animar a altres i junts anaven a Cornellà.

- Quan neixen?

Ha estat progressiu, el naixement de Boixos Nois i BBBB és als 80 i és cert que s'emmirallen als clubs britànics. La gran diferència és la introducció de la política als grups radicals. Aquí hi entren directament i des d'un bon inici era freqüent veure simbologia d'extrema dreta en aquests grups.

- Per què creieu que passava això?

Al final el futbol és una visibilització, no se sap si va ser primer que es mostressin simbologia i grups ultradretans es van fixar i van voler instrumentar-ho? O des d'un inici van voler instrumentalitzar això? No se sap, al final s'utilitza simbologia política de la introducció del moviment *skin* al futbol, però el que està clar és que s'utilitzen els grups ultres per tal de captar persona per l'extremisme violent ultradretà. Hi ha moltes persones que s'han endinsat al món ultra del futbol i han acabat militant en organitzacions d'ultradreta.

- Amb quines evidències us baseu per dir que des d'un inici hi ha la mostra de simbologia?

En aquella època, l'entrada de simbologia ultradretana als camps estava permesa. És a posteriori-hi, amb un canvi a la normativa (llei de la violència a l'esport del 2007) que prohibeix la creu armada, les banderes nazis, ...

A partir d'aquí hi ha una regulació de tot el tema de simbologia o banderes. Hi ha molts simbolismes dins del món de l'esport que la gent no sap. Per exemple, el 14:88 fa referència a les catorze paraules de la frase del supremacista blanc David Lane "*debemos asegurar la existencia de nuestro pueblo y un futuro para los niños blancos*", i el 88 a la doble H d'*heil Hitler*.

En els camps de futbol no hi ha purament una ideologia purament ultradretana, s'ha anat traient. Ara bé, sí que et pots trobar banderes espanyoles amb modificacions. Els grups no són grups homogenis. Dins de Boixos Nois hi ha una gama de faccions antagòniques ideològicament, però dins del futbol es respecten perquè són del Barça tots. Sang culé o Almogàvers Barcelona són grups independentistes, Nostra Ensenya són independentistes, però de dreta catalana, mentre que Casuais FCB d'extrema dreta espanyola.

Aquesta malgama es respecta perquè els caps de les faccions es coneixen entre ells desde fa molts anys i els uneix el Barça. Boixos Nois té més faccions independentistes que no independentistes, però el grup que més predomina i la més violenta és Casuais FCB.

Respecte a l'afició de l'Espanyol, intenta despolititzar, però la majoria de gent que va la Curva RCDE els podríem vincular amb extremismes violents ultradreta.

- Com és la seva organització dels grups radicals? Hi ha semblances?

Sí que hi ha semblances, són organitzacions jeràrquiques i piramidals. A dalt de tot hi ha un o diversos que manen, no molts, i com tota qualsevol jeràrquica hi ha diferents nivells. Cada facció és una piràmide.

Una grada d'animació vinculada al món ultra, la Curva RCDE, Desperdicis, Eskapulats... Aquestes grades tenen els seus líders però no tenen carnet i estan allà per anys d'experiència i el rol de la persona. A Boixos, per exemple, va pujar molt d'esglaió com a líder "el jarro", l'assassí de Frederic Rouquier. Es va passar a la presó 15 anys i quan va sortir va convertir-se en líder. Cal diferenciar un grup ultra dins del camp i fora on hi trobem organitzacions criminals.

Tot i que inicialment els grups ultres s'enmirallen molt amb els grups *hooligans* anglesos, també hi ha influència de la "barra brava" argentina, que va molt més enllà del futbol. Tracta del domini de l'entorn i organitzacions criminals. Líders de Boca Juniors són nazis i mafiosos. Això també passa a Boixos Nois i Ultra Sur on s'intenta dominar l'entorn i els veus rodejats de la seva societat. Pot haver-hi lluites internes entre els mateixos grups com passen en les organitzacions criminals, amb tràfic de drogues o d'armes. Això passa molt dins de Ultra Sur i Boixos Nois. Frente Atlético és una grada d'animació però molt violent. Té els seus líders i les seves faccions més violentes però a diferència de la resta que estem comentant, compta amb el suport de conveniència del club. Hem d'analitzar grup per grup.

Els que més s'han implicat, has de fer alguna cosa per ascendir i la violència és la forma més recurrent per pujar de nivell.

- Per què hi ha atacs entre els grups?

Venen per dos motius principalment, les rivalitats històriques futbolístiques i amb comptes pendants i les rivalitats polítiques, quan grups d'ultradreta ataquen grups antifeixistes.

- Quin paper juguen els clubs en tota aquesta problemàtica?

Hi ha coordinació amb els clubs. Els dos equips que més han fet contra els seus grups ultres són Barça i Madrid. Atlético de Madrid hi ha una convivència entre el grup radical i la junta directiva. L'Espanyol és difícil perquè hi ha moltes famílies i tothom vol posar cullerada, però pel que entenem com a grup ultra l'Espanyol no en té actualment. Les Brigadas Blanquiazules sí que eren un grup ultra però va haver-hi un

dispositiu policial contra ells i es van dissoldre. Ara no deixen de ser aficionats al futbol que van allà, el que vindria a ser supporters, però en cap cas supporters a dia d'avui.

El que passa fora de Catalunya Mossos ens informem per la premsa o pel CNP.

Els casuals són ultres, FA amb suburbios sí que són ultres, perquè queden en un lloc a pegar-se amb altres grups. United Firm, Biris, Bukaneros, ... Els de l'Espanyol "quieren y no pueden". Han tingut baralles, però ara mateix no són ultres.

- Els clubs haurien de prohibir l'entrada als camps?

Qualsevol persona vinculada amb un extremisme violent, hauria de tenir vetada l'entrada a qualsevol camp. Ara bé, és un club privat. Com a cos policial s'ha intentat que persones vinculades al món ultra i amb fets violents que per via judicial se'ls digui que no poden apropar-se els camps. Sí que és cert que evidentment per altres drets com la llibertat de moviment s'han presentat recursos i s'han anul·lat aquestes ordres.

Des del cos de Mossos creiem que els clubs han de prohibir l'entrada a persones a vinculades als grups ultres i que hagin protagonitzat actes violents, la gent ha de ser conseqüent amb el que fa i els seus actes. I a més no volem ni que s'apropin, perquè les rodalies dels camp formen part de l'estadi també, però a dins és el cos de seguretat del club qui té la seguretat, però fora som la policia la responsable.

- Com es pot controlar l'accés?

Clar al final és el club qui ha de controlar qui entra i qui no. En dispositius policials nosaltres sabem qui té accés prohibit al camp i si veiem algú que no pot entrar, intentar accedir a l'estadi, nosaltres avisem al coordinador de seguretat. Al final molta gent entra a l'estadi amb el carnet d'un altre. Si al final el club no posa les mesures per controlar aquest factor...

Hi ha dos problemes principalment. Primer és que la majoria d'incidents en camps de futbol no es produeixen a dins, es produeixen a fora. Per la qual cosa hauries de prohibir l'accés a les rodalies. Judicialment és molt difícil, algun cas s'ha acceptat però amb el recurs de "llibertat de moviment" s'ha anul·lat aquesta mesura. Tu no pots dir-li a una persona que no es pot apropar a 1km del camp X dia. La segona és que les entrades al camp no són nominals, la qual cosa no tens control de qui entra. El seguiment hauria de ser extrem.

Tingues present que on es produeixen actualment els majors casos de violència són a les afores del camp. On s'ajunten els grups ultres són en les rodalies dels estadis normalment, en la zona de bars.

Això ha canviat, els anys 80 cada temporada hi havien baralles amb la policia o altres aficionats a l'interior de l'estadi. Gràcies a les lleis, les multes econòmiques són molt elevades i han donat el seu fruit. En conseqüència, els grups ultres van anar primer a les rodalies dels estadis. Llavors es van aprovar lleis que catalogaven les rodalies dels estadis com a part de l'espectacle, per tant entren dins de la llei de l'esport. Per tant, els ultres han postulat per quedar lluny dels estadis. Policialment es controla i si nosaltres ens assabentem que hi ha una quedada de grups ultres per pegar-se, muntem un dispositiu de seguretat, però ja no és el mateix que el dispositiu pel partit.

- Existeix la tendència entre els clubs de tenir més aficionats ultres com a visitant que com a local?

No a aquesta resposta categòrica. Hi ha desplaçaments i en funció de l'equip hi ha més o menys. No són el mateix desplaçaments nacionals que internacionals, partits nacionals o de competicions europees. Al final el teu estadi i allà aniràs. Desplaçar-te a un altre estadi depèn de rivalitats, enfrontaments històrics o esportius, ...

Les rivalitats entre el món ultra estan molt vives. Barça, Osasuna, Bilbao, ... En els 80 tenien una bona relació. Amb el temps tot això muta, poden haver-hi baralles, baralles amb altres grups agermanats "los enemigos de mis amigos, pasan a ser mis enemigos". Ara no es que es viatgi més que abans, simplement es desplacen en alguns específics. Pel que fa a Europa, sempre hi ha desplaçament sempre i quan es pugui.

- En què us baseu per identificar en un partit d'alt risc?

En molts factors. Hi ha dues vessants: lliga estatal i Europa. A les competicions nacionals, tu tens a inici de temporada un calendari de les jornades. Hi ha equips que saps per experiències, antecedents històrics, coordinadors de seguretat dels clubs (han d'estar en contacte i han de facilitar-se informació).

Hi ha equips que entre ells mantenen rivalitats històriques, que justament aquest any el coordinador d'un dels clubs t'ha dit que es preveu que un grup ultra es desplaci massivament, puja un grau més. Això ho saben per les entrades que es compren, al final cada grup demana entrades pel partit.

Existeixen rivalitats històriques, recents, desplaçaments de grups ultres d'altres ciutats,... Tot això puja els nivells d'alt risc. Que no sigui declarat un partit d'alt risc no significa que no hi hagi incidents. Moltes vegades, perquè l'afició contrària no és molta gent però es porta a matar amb els seguidors locals, es considera un partit d'alt risc.

A Europa, quan hi ha el sorteig nosaltres ja detectem tots aquest factors. un exemple: Barça vs panathinaikos, Grècia està lluny. quanta gent sol moure Grècia? X,

Panathinaikos està agermanat amb Ultra Sur, s'ha de saber. Es preveuen 3.000 grecs i que gent d'Ultra Sur es desplaci de Madrid a Barcelona. Es té coneixement mitjançant el coordinador de seguretat que volen fer un atac contra la gent del Barça. Tots aquests factors et comporten la catalogació de partits d'alt risc, i en partits de competicions europees són la majoria però per la quantitat de gent que poden moure. (Frankfurt fa dos anys, s'esperaven 8.000 10.000 aficionats. Venen 40.000 persones i Boixos Nois els hi fa un atac perquè passen pels Jardins Bacardí, zona Boixos. Els dies posteriors tot eren preguntes cap al cos policial i de seguretat de com no ho havíem previst? Quan ningú s'ho esperava. Això ja et marca un antecedent amb el qual si en un futur les informacions et diuen que es mourà la mateixa gent que va venir l'altre vegada, ja el catalogues d'alt risc).

- Quins autors participen en la catalogació de partit d'alt risc?

Cossos, caps i coordinadors de seguretat dels clubs i cossos de seguretat com CNP, ertzaintza i policies europees. Fem traspàs d'informació.

- S'ha volatitzat el futbol en els últims anys? Ha trobat l'espectador en el futbol l'espai per desfogar-se?

Les xarxes socials han estat la principal causa de tota la viralització de qualsevol acte violent. Antigament, es venien *fanzines* perquè l'espectador s'informés. Ara, a través de les xarxes socials és on els joves s'informen. Hi ha una visibilitat del que passa que abans no hi era, i si hi era a través dels mitjans. Ara qualsevol nano s'entera de tot per les xarxes.

El corteo es viralitza per xarxes i per això hi assisteixen joves. Cal diferenciar entre seguidor i ultra, si un corteo té 5.000 persones, jo m'atreiria a dir que 4950 són seguidors i 50 ultres. El problema el tenim amb el que van més enllà, les XXSS ha canviat el món sencer.

La visibilització i la captació per aquesta visibilització. Abans el partit per la TV i ja no veies res més, potser un petit recull a la premsa però no es veia. Actualment, immediatament tens imatges que atrauen els joves.

- Per què atrau els joves?

Són molts factors, tenir clar i diferenciar entre món ultra i la grada d'animació. Actualment és molt més fàcil accedir-hi, com les drogues, la pornografia, el món ultra. És atractiu perquè també és fàcil.

Quan tu accedeixes a anar a un corteo, estàs molt més exposat a un procés de captació sense voler-ho. Si un no s'ha treballat a un mateix, el procés de captació és més fàcil i aporta un reconeixement.

- **Quina incidència hi ha hagut dels grups ultra fora del camp? Hi ha hagut una criminalització?**

Casuals han passat de dominadors en l'estadi a voler dominar el seus entorn, convertint-se en una organització criminal. Tràfic de drogues, extorsions, salut pública,...

- **Quina és l'organització interna dels grups d'ultradreta?**

Es podria dividir en dues vessants. Policialment nosaltres separem el que és extrema dreta i el que és ultradreta. Vox no té cap mena d'interès policial, només si hi ha un extremisme violent dins d'un partit. I també aquelles organitzacions polítiques al·legals, no reglades, o grups d'amics i vinculats i violents. (Ex: operació policial Combat 18).

Un grup X a nivell polític d'ultradreta és molt similar perquè la ultradreta és més habitual organitzacions piramidals. Altres grups vinculats d'extrema esquerra els trobem més assemblearis i no tant piramidals.

- **El perfil és el mateix?**

Són similar, la ultradreta capta persones de baixos estudis, homes, no tant joves, interessos en arts marcial i gimnasos, ...

- **Tenen alguna incidència més fora de la de la política?**

Com entorns d socialització vinculats amb la ultradreta, malgrat que puguin sorgir, hi ha tres grans blocs: futbol, concert de música, RAC (rock against communism) i tots els espais com gimnasos i arts marcial, on la ultradreta intenta inserir-se i captar persones.

- **Les principals organitzacions d'ultradreta política tenen actuacions il·legals? (Tràfic de drogues, extorsions, ...) com tenen els grups radicals d'aficionats.**

A hores d'ara no és que la ultradreta política és molt residual. Per mi, els votants de Vox són exvotants enfadats del PP. La ultradreta va més enllà de Vox, és partidaria de la violència i Vox no ho està.

Boixos Nois i Casuals FCB són de caire nacionalsocialisme, no crec que votin a Vox. Hi ha gent que a casa té un bust de Hitler. Diferenciaria la gent nacionalsocialista de l'extrema dreta, però d'ultradreta no, perquè hi ha el component de la violència.

Si algun grup vinculat amb la ultradreta política veies forma de finançació mitjançant operacions d'aquest tipus, ho faria. Un exemple són empreses de desallotjaments.

Espanya 2000 estava involucrada en desallotjaments com empreses de seguretat en l'oci nocturn. Ara mateix, és al revés on és l'empresa d'oci nocturn que té personal que tenen ideologia a la ultradreta, però l'empresa no pertany en cap cas a organitzacions ultradretanes.

- Heu notat un canvi des de l'aplicació de la Llei de l'esport del 2007?

Sí, a millor. Moltes econòmiques, prohibició d'accessos, ... Jo crec que piquen més els diners que la detenció. Aquesta llei dona marge d'una sanció econòmica que millor repensar fer o no segons quin comportament. Antigament s'optava per tancar una nit a la garjola a l'aficionat que la liés a l'estadi. Això li provocava reconeixement dins del grup radical. Ara en canvi, és una multa de 35.000 euros, per exemple, el primer cop la pagues, però a la segona ja et costa.

- És un fenomen que enganxa?

Clar, perquè no hi ha repercussió. La baralla porta un benefici, creixen dins de l'organització. A partir del creixement, adoptes uns majors premis i reconeixements interns que els fan sentir poderosos.

Aquí hi ha dues qüestions. La primera és que cal intentar evitar o acabar amb aquests moviments. La resposta oficial és clara: tothom ha de treballar en la mateixa línia (clubs, federació, lliga, cossos policials, ...). La perspectiva nostra és que no tothom va acorde amb les pautes establertes. La policia li trasllada el problema al club o el club li trasllada a la policia. Traient els ultres del recinte, el club es renta les mans, i el problema passa a estar fora d'aquests i els policies som els responsables. Tothom ha de treballar per haver-hi sancions importants, prohibicions d'entrada, ... Ningú ha de passar-se el problema a l'altre ni tampoc fer veure que treballa quan no ho fa. Els equips estan interessats en què no hi hagin càntics racistes? Això segueix passant perquè les direccions a vegades dels mateixos clubs són diferents. S'han de posar d'acord en unes indicacions generals tothom ha de treballar per erradicar qualsevol actituds violents i intolerants dels camps de futbol perquè és l'espectacle de masses que més gent mou del país.

Pel que fa a la segona, és una atracció pel jovent. Les xarxes afecta i l'auge té un impacte en l'atracció de la resta de jovent. Per què un grup ultra de futbol pot ser més atractiu que altres grups o altres associacions d'altres àmbits de la vida? Precisament per això, per la visibilització que es fa d'això. Ara bé, nosaltres treballem conjuntament amb els clubs per erradicar qualsevol comportament violent de dins dels camps, tant a

dins com a fora. Sense la implicació de les directives és molt complicat perquè hi ha coses que van més enllà del futbol.

- Com és la relació amb el club?

A tothom li agrada tenir un grup *supporter* que animi, però als clubs no els hi agrada tenir un grup violent, però un grup d'animació. A l'Atlètic de Madrid li interessa tenir un FA per tot el que suposa com a grup d'animació dins de l'estadi, però els fets violents no. No hi ha una relació de conveniència, però en el fons ja li va bé tenir-los. Hi ha accions per part dels grups ultres que no hi ha molta reacció per part dels clubs. La lliga que guanya el Barça al camp de l'espanyol i acaba amb aficionats de la Curva al camp que policialment ho tractes amb vies legals amb l'ajuda dels clubs. Ara bé, que després el club tregui un comunicat contundent contra els seus aficionats, ja són factors i interessos que se'ns escapen a nosaltres.

- Cas del Girona FC:

L'any vinent juguen competició europea per primer cop i no tenen antecedents d'enemistats amb equips. No tenen tampoc un grup radical ultra, des de Mossos ja s'està fent un treball de prevenció des de Sabadell i també al mateix territori.

Hem de tenir uns ítems i indicadors per alertar-nos en cas que una persona o grupet s'estigui radicalitzant. Això va des del món *hooligan*, polític, religiós, ... Intentem prevenir abans de que ocorrin els fets.

- Com és el dispositiu d'alt risc?

Pel Barça aquest any cal tenir en compte que estem jugant a Montjuïc. El dispositiu de seguretat del Camp Nou estava molt clara. Sabíem on ubicar aficions contràries, quines zones eren més freqüentades per Boixos Nois... Aquest any és nou, a Montjuïc amb el pas de la temporada ho hem anat aprenent, perquè es podien posar per Zona Franca, carrer Lleida, Poble Sec, ... Al final, hi ha dispositius que poden ser millorables, però també estem evolucionant per aplicar els canvis en el següent partit.

Dit això, nosaltres en qualsevol dispositiu d'alt risc, comença dies abans amb reunions prèvies per tal de preveure què passarà. Fem una estimació del nombre de gent que s'espera, nombre d'aficionats desplaçats que poden arribar a venir i sobretot desplaçament d'aficions que inclou les ubicacions dins del camp. En algun partit es pot arribar a plantejar en establir fan zones per tenir controlats els aficionats contraris. En el cas de Barcelona és complicat, perquè l'experiència ens ha fet veure que tot i tenir fan zones, la majoria d'aficionats aniran a la zona de Rambles, Pl. Catalunya i Port Olímpic. Durant el dia del partit, els Mossos o stewards de l'equip informen els mateixos

aficionats de que estiguin en una zona concreta per tal de fer un acompanyament a l'estadi. Tot això es parla amb els clubs, la policia i els cossos de seguretat del mateix club. A partir d'aquí plantejem un escenari que pot canviar, perquè a vegades els corteos de l'equip local surten amb poc temps d'antelació. El dispositiu ha de vetllar per la seguretat ciutadana, evitar incidents greus. A més cal tenir present que estem en alerta quatre de terrorisme, de manera que cal coordinar el dispositiu de futbol amb l'antiterrorista.

Els serveis del cos impliquen grups d'ordre públic, seguretat ciutadana, trànsit, ... En funció d'un informe que fem CME es determina un dispositiu o un altre. Un fet que va molt bé és que hi ha stewards dels clubs que són exultres o exmembres de grups d'animació que segueixen tenint una influència dins del grup.

- Creieu que els mitjans de comunicació tenen un paper important?

A vegades hi ha sensacionalisme. Preval més el relat que la realitat. Hi ha moltes notícies que tenen un titular enganyós. El missatge hauria d'anar concorde amb el missatge que es pugui llençar des de la policia, al final nosaltres tenim present totes les alarmes. Les treballem i les intentem retenir. Per molt que hi hagi una amenaça jihadista, si el partit es disputa és perquè des de CME hem fet un treball de seguretat, evidentment no podem assegurar al cent per cent la seguretat, però com res en aquesta vida. Des dels mitjans crec que s'hauria de donar veu al discurs de seguretat i tranquil·litat que des del cos intentem transmetre.

Actualment, tendim a generalitzar i a prendre tots els membres d'una grada d'animació o seguidors d'un club com a un aficionat ultra, quan no és així. Cada mitjà informatiu acaba tenint els seus colors, les seves influències i els interessos propis, pel que s'explica que acaba informant el que vol.

- Conclusió des de CME:

En línies generals, traslladar el missatge de que el CME tractem la prevenció al món *hooligan* com qualsevol altra d'extremismes violents, no per ser tema de futbol li traiem importància. La tasca de prevenció és bàsica. Cal fer una feina de recerca d'informació amb els clubs per tal de preveure el que pot passar, a partir d'aleshores donar seguretat.

6.2 Entrevista a Toni Padilla (Dijous 2 de maig del 2024)

- Com definiries un aficionat ultra?

Correspon a un aficionat d'una entitat esportiva, majoritàriament d'un club de futbol, que forma part d'un grup organitzat que s'aplega sota un nom, uns distintius, amb certa disciplina i que la violència forma part del mètode de vida. A dins del grup s'estableixen una sèrie de normes i cada grup té les seves.

- Quin perfil correspon?

Canvia en funció dels països. La majoria són homes, sí que hi ha dones, però són més excepció que no pas norma. Els homes tendeixen a ser joves, però hi ha ultres de seixanta o setanta anys a Itàlia per exemple.

- Quin és el seu origen?

El moviment ultra com a tal es va originar a Itàlia, però no és un naixement del no-res. Cal entendre també el fenomen *hooligan* d'Anglaterra, on el moviment ultra ha arribat fa relativament poc i ara comencen a haver-hi grups al Regne Unit on s'autodefineixen com a ultres.

Per entendre el naixement dels ultres hem de fixar-nos en Itàlia i els homes joves de la dècada dels 60 i 70 que queden molt impressionats per l'arribada de seguidors anglesos hooligans. Aquests són menys organitzats i més espontanis. Si formaves part d'un grup, obtenies un reconeixement, t'autoanomenaves, no hi havia una estètica comuna, encara que evolucionarà cap a grups skins i la ultradreta. La violència era molt més imprevista i moltes vegades fruit de la mala llet i la ràbia que tenien a dins. Aquesta violència salvatge durant la dècada dels seixanta i setanta es difon en desplaçaments europeus i marcarà a molts italians que ho veuen.

El 1969, neix el primer grup que s'autodefineix ultra: el "*Tito Cucchiaroni*" della Sampdoria, encara actiu. Adopten la paraula ultra perquè sona bé, transmet força i radicalitat, un fet que agradarà a altres i com els *Boys San* de l'Inter de Milà, però no inclouen la paraula ultra.

Itàlia en aquell moment és un país completament polititzat, hi ha morts cada setmana i està dividit entre dreta i esquerra amb terrorisme per part dels dos bàndols. Els joves estan extremadament organitzats i molts d'ells són militants d'organitzacions polítiques, per la qual cosa acaba arribant als camps de futbol on cada setmana hi ha manifestacions amb joves que estan entrenats per pegar-se amb la policia. A més, a dins dels clubs d'Itàlia hi ha la tradició de penyes dins de les aficions. Tot aquest context propicia aquest fenomen ultra.

A finals dels setanta hi ha un moment d'internacionalització a causa dels enfrontaments directes amb equips anglesos i l'Eurocopa del 80 que és extremadament violenta. Hi ha un punt de competència també, si els *hooligans* venen a Itàlia i són violents, quan els tifosis van allà ho han de ser més que ells. Durant els vuitanta quan equip anglès viatjava a Itàlia els apunyaments eren freqüents. Aquesta violència s'estén per tot el continent, aquí a Espanya va arribar sobretot amb el mundial del 1982 i la instauració de la democràcia on molts joves es fixen en els moviments hooligans i ultres.

Una altra fase és a partir de la caiguda del mur de Berlín, amb l'arribada de les democràcies als països d'Europa de l'est. Allà els camps eren un espai de certa llibertat per joves. Apareix un model de l'ultra de l'est que és encara més militant, més organitzat, més militaritzat i sobretot d'extrema dreta per un tema de mirall. Si acaben de patir una dictadura d'extrema esquerra, hi ha canvis de mentalitat cap a la dreta. Així neix el model d'ultres de l'est d'Europa que avui en dia són els grups millor organitzats.

- Quins van ser els factors ideals perquè es produís aquest fenomen arreu d'Europa?

A Itàlia els esmentats prèviament. Jo crec que els joves van trobar en els camps uns espais on poder explicar-se com a tal. Aleshores, la societat va canviar molt i és un moment en què apareixen les tribus urbanes, hi ha creixement de les ciutats (molta immigració interna), molta precarietat entre els joves. Hi ha pobresa i manca d'educació. Al final formar part d'un grup els hi va donar seguretat i un sentiment de pertinença, l'estètica, escoltar un gènere de música i ser seguidor de futbol són elements de comunitat.

- Quina influència han tingut en durant aquests anys en les graderies espanyoles?

La influència ha sortit dels estadiis. En l'àmbit d'estètica, ha arribat a altres ciutats on destaquen altres disciplines esportives, com Grècia i Turquia. Pots portar la teva passió a altres esports. A Itàlia, per exemple, hi ha una cultura de grup ultra al bàsquet, per exemple els ultres del Varese, que ha creat una influència i ha donat forma.

Durant la pandèmia, Boixos Nois i BBBB es van trobar a la sortida en un hospital portant menjar per a malalts de covid, i es van començar a pegar. Moltes vegades, en comptes de tenir una ideologia política, poden fer coses condicionals com recollir diners per famílies autòctones, en cap cas immigrants.

- **Quina ha estat la seva evolució? (Més interna dels grups)**

Ha anat canviant. Els inicis van ser molt caòtics, lentament es van organitzar per passar el temps. Es van crear figures de poder i van aparèixer líders entre els diferents membres. Molts grups els seus inicis exercien violència com a ràbia juvenil i es pegaven per les elevades taxes d'atur. Molts grups tenien ideologies contradictòries, Guirigallo de Saragossa tenia una bandera amb el Che Guevara i esvàstiques barrejades, fins que es van establir certes línies ideològiques. Els joves portaven rastes, alguns eren skins, els nanos del barri es pegaven amb altres joves.

- **És amb l'entrada del moviment *skin* dins dels grups ultres on entra la politització?**

El moviment *skin* arriba a Itàlia i a Anglaterra en un moment estrany amb l'entrada de milers d'immigrants caribenys, llavors mica en mica augmenta l'extrema dreta. En els seus inicis, el moviment *skin* no tenia una càrrega política, era ètic i vinculat amb la música. Hi ha *skins* que van a camps anglesos, sense que ells ni l'estadi tingui una connotació política. Quan grups d'extrema dreta, com el National Front, identifica que hi ha una sèrie de joves una mica desorientats i eclipsats que si els porten a una extrema dreta acabaran militant. Per tant, en estadis com el del Millwall, Chelsea o Leeds, reparteixen *flyers* i a partir d'aquí es polititza el futbol al Regne Unit. Aleshores, l'estètica *skin* passarà a ser majoritària i dominant en molts camps.

- **Quina relació han mantingut amb els clubs? (sobretot els grups d'anàlisi)**

Cada club ha estat diferent, no hi ha un patró semblant. Hi ha que ha intentat allunyar-los des d'un inici i d'altres que els han utilitzat per aconseguir vots.

Pel que fa a Barça, han passat per diferents èpoques. Durant els vuitanta i noranta es toleraven i fomentaven aquests comportaments. Això podia tenir una doble direcció: xantatge per part dels grups amb agressions físiques, entre altres, i també que si els clubs tenien contents els grups radicals els afavorien en vots i boicotejaven campanyes d'altres candidats a la presidència dels clubs. Amb l'entrada del nou segle, amb Laporta i Florentino Pérez, la situació canvia molt. No es tolera la violència i fan fora els grups dels camps.

Respecte a Brigadas Blanquiazules, els anys vuitanta van tenir molta impunitat i el suport de les directives, més per por que no per altra cosa. Sobretot amb els anys noranta amb la presidència de Sánchez Llibre i altres que creien que s'havien de despolititzar. Incentiven una imatge més positiva del club i el catalanisme, les BBBB s'allunyen del club i l'Espanyol decideix no ajudar-los.

En referència al Frente Atlético, han gaudit de molta impunitat i només en moments on hi ha hagut morts com les dels aficionats Aitor Zabaleta i Jimmy, el club s'ha vist obligat a no donar-los ajuda. Tot i això, el club continua donant-los molt suport.

- Com és la seva organització?

Lideratge fort, els moviments d'esquerra solen polititzar-se més i ser proactius en qüestions més parlamentàries. Normalment, hi ha unes figures visibles, uns caps que marquen les línies. La importància del símbol, a diferència del *hooliganisme* anglès, de protegir la bandera. Cada cop és més important l'entrenament físic i l'activitat en gimnasos per preparar-se físicament, sobretot és una innovació de l'est d'Europa on els grups són propietaris de gimnasos i fomenten la pràctica de boxa i arts marcials. També hi ha normes internes, que es poden no respectar, i a moltes corbes oficialment es deia "aquí no es podia prendre droga" però la realitat era una altra.

- Què ha fet la Lliga per combatre els ultres?

Hi ha normatives que no permeten elements de pirotècnia, les graderies sense seients, prohibeixen segons quins tifos i hi ha control de persones amb antecedents. Existeixen tres tipus de normatives: la que ve dels clubs, la de la Lliga i les més restrictives són les que venen de l'Estat, com llei de l'esport del 2007 que són les que davant d'un jutge són delictes.

Cada país té les seves normatives, a Itàlia que hi ha hagut més violència s'ha regulat més. Amb la *ley del tessera del tifoso*, en què per aconseguir entrades has d'estar donat d'alta i persones que han participat en incidents o tenen antecedents no poden entrar als camps durant deu anys. Així s'ha intentat allunyar els més perillosos de l'estadi. Espanya no ha arribat a aquest nivell, però qui participa en incidents racistes o té antecedents és expulsat del club i se li treu la condició de soci, per tant, té menys probabilitat de comprar entrades. S'han pres moltes mesures.

- Creus que els clubs haurien de prohibir l'entrada als grups més conflictius?

Com creus que es pot controlar el seu accés?

Haurien de fer fora a les persones que no se saben comportar.

- I en cas d'una incidència?

Si ets reincident, sí.

- Hi ha alguna relació entre els ultres del futbol amb organitzacions polítiques d'ultradreta? Quina? Quina simbologia ho evidencia?

Sí, els estudis fets per experts que demostren que hi ha partits i organitzacions d'ultradreta que van als estadis a captar nous militants.

- **Creus que el procés de captació ha canviat molt a com era fa anys?**

Sí, ha canviat la forma de captació. Avui el focus de captació se centra en les xarxes i no passa en els estadis de futbol, que no impedeix que aquests siguin sent un espai de trobada.

- **Hi ha comportaments semblants entre *hooligans* i *ultres*?**

Ha canviat, però sí que són semblants. Toleren la violència, grups heterogenis, però el que passa ara és que l'escena britànica s'està europeïtzant. En part, també, perquè els anglesos estan farts de viatjar i ser apallissats cada cop. Els *hooligans* són més d'anar a un pub, beure i cantar, mentre que els altres tenen tàctiques de guerrilla. Això va passar a l'Eurocopa de França del 2016, en què cent russos van apallissar a molts *hooligans* anglesos, que eren molts més. La diferència principal és que els russos tenien formació militar, estan en forma, graven les baralles amb Gopro i planifiquen els atacs amb mapes. La qual cosa ha provocat una reacció per part dels anglesos en una formació i preparació prèvia. S'han popularitzat les convocatòries entre grups: quedar a una hora en concreta per pegar-se.

- **Quins comportaments violents comparteixen els dos moviments?
(Ultradreta política i ultres del futbol)**

L'odi sobretot, a tot allò que no ets tu.

- **Creus que actualment hi ha hagut una tendència creixent d'actituds racistes i xenòfobes als camps?**

Hi ha estat sempre, en l'actualitat dins dels estadis és molt inferior a com era fa uns anys. Els camps s'han convertit en espais molt segurs, hi ha càmeres de seguretat, els controls d'accessos han millorat i han expulsat els seguidors violents. Ara la violència ha passat a ser a fora, que hi ha estat sempre, però ara més organitzada i preparada.

Al Regne Unit, els estadis són espais molt tranquils i posen un perímetre de 2 km en què no passa res, però a partir dels 2 Km la violència està molt present. La violència no ha desaparegut, sinó que s'ha tret d'aquests espais. Ara els grups ultres queden amb el mètode italià: convocatòria a una benzinera i vint contra vint, o bé esperen a la carretera i calculen l'hora en què el grup rival passarà per atacar-los. Sempre fora dels camps, perquè si els cossos de seguretat els detenen a dins del camp, la pena pot ser de quinze anys, però fora és molt menor.

- **Com de complicat és pels clubs controlar els accessos i les entrades com a visitants?**

Hauria de ser més fàcil, en principi. Entrades nominals, demanar identificació o si veuen que no ho aconsegueixen, aplicar la política d'Itàlia que és prohibir el desplaçament de l'afició rival. A França, Argentina (Boca vs River), Escòcia (Celtic vs Rangers) també es fa aquesta última mesura.

- **Quin paper juguen els mitjans de comunicació en el paradigma actual?**

Depèn de quin, no és el mateix el Marca que La Vanguardia.

- **Han explicat tots de la mateixa el fenomen dels ultres?**

Alguns sí i alguns no. Hi ha crítics, hi ha que no. El rol dels periodistes són molt diferents, mitjans com Marca durant els 80 i 90 tenien una línia editorial molt lamentable i amb un canvi de direcció ha pres un altre rumb.

- **Creus que la influència dels grups dins dels estadis ha canviat?**

Sí, ha canviat molt. Les mesures de seguretat ha provocat la dissolució de molts grups històrics i alguns que comptaven amb molt pes han estat expulsats per les directives i els han declarat la guerra. Molts clubs han fomentat un model en què predomina el negoci abans que la fidelitat. Si et fixes en el Camp Nou als vuitanta, els espectadors eren penyistes i grups ultres molt forts. Ara ja no hi ha gairebé cap i estan molt controlats. Alguns camps poden mantenir certs lligams amb l'evolució dels grups, en el nord d'Espanya sobretot, però al final ha evolucionat.

- **Consideres que el paper dels cossos de seguretat ha estat el correcte aquestes dècades?**

Els cossos de seguretat dependran de la llei perquè treballen dins d'un marc legal. Si pillen a algú fent càntics racistes, el club el farà fora, però si hi hagués una normativa clara que digués "sis anys de presó", per exemple, això tindria un pes molt més rellevant, tot i que ara la llei no és clara i, per tant, la policia no té ordres de detenció.

Dit això, la policia d'Espanya té la fama de ser bastant violenta amb el tractament d'aficions desplaçades, sobretot, en comparació a la resta d'Europa. Aquí hauríem de tenir una llei més dura i la policia hauria de tenir un punt més dialogant. A Alemanya hi ha figures que són enllaços del club que coordina els grups ultres en desplaçaments i en cas de tensió, pot dialogar amb la policia. El cas d'Itàlia, és el mateix que el d'Espanya, perquè els ultres van posar fi amb la vida de policies, una cosa que per sort no ha passat aquí.

6.3 Entrevista a Carles Viñas (Dijous 9 de maig del 2024)

- **Quin perfil correspon al de l'ultra avui en dia? Ha canviat amb el transcurs dels anys?**

El perfil dels radicals que van a l'estadi són diferents dels que van començar a la dècada vuitanta. Ara segurament ja no són tan joves, sinó persones de trenta anys en comparació als adolescents de llavors. Els grups estan més definits ideològicament, dins del que es pot definir en una graderia de futbol. A l'inici del fenomen hi havia desconeixement i hi havia molta barreja d'ideologies. Durant els noranta va ser quan es van definir les línies ideològiques i ara està molt més marcat. Els grups han perdut membres, abans era una moda i ara està cap a caiguda perquè la realitat juvenil de fa 20 anys no és l'actual, hi ha un ventall d'activitats d'oci i lleure molt diferents, mentre que abans un dels pocs espais per socialitzar amb gent de la mateixa edat i sense control parental eren els estadis de futbol. Ara, aquest fet ha canviat i hi ha hagut un allunyament de la joventut cap al futbol. També cal destacar el posicionament dels clubs cap al model de futbol negoci, en què molta gent s'ha desvinculat i ha decidit animar els seus equips del barri i més pròxims a ells. Per tant, els clubs han patit un procés de desfidelització.

- **Com és la seva organització interna? Ha evolucionat o ha estat sempre així?**

L'únic canvi és que han afinat i redefinint l'estructura jeràrquica inicial. Hi ha hagut canvis de lideratges, abans eren els veterans, els que mostraven actituds més violentes en el moment de lluitar, els que organitzaven els millors mosaics o participaven més en els aldarulls, i això era gradual perquè et guanyaves mèrits. Per tant, aquesta jerarquia formava part de la integració en el grup.

S'han creat seccions dins dels grups, hi ha els especialitzats en mosaics, coreografies o càntics, per exemple. Està molt sectoritzat, en alguns grups està molt definit perquè és molt nombrós i en altres més petits, ho porten els que siguin. Tot depèn del grup, la categoria i el nombre de membres que tingui, però l'organització és bàsicament vertical i jeràrquica.

- **Quina influència han tingut durant aquests anys en les graderies espanyoles?**

Els grups radicals han exercit poder i pressió externa cap a les directives, depenent també de la incidència i la força del grup, alguns ho van intentar perquè eren nombrosos. Als estadis sovint són acceptats per la resta d'aficionats perquè es troben al mateix bàndol, se'ls senten "seus", encara que generin aldarulls o situacions de violència: "Són dels

nostres i compartim els mateixos colors”. Molts aficionats donen suport els comportaments violents, encara que això és un error evidentment.

- **Creus que hi ha un auge del futbol popular per desvincular-se de la visió del futbol com a negoci?**

Sí, és evident. No s'entén aquest creixement del futbol popular sense el futbol com a negoci. Hi ha clubs històrics de barris de Barcelona que han vist radicalitzada la seva massa social a causa d'aquest fenomen. Molta gent se sent fastiguejada pel futbol amb preus abusius, horaris que no tenen en compte els aficionats, la finalitat del futbol d'elit actual és comercial i amb el futbol popular s'intenta recuperar aquests valors.

- **En relació amb els grups d'anàlisi, han tingut una influència social a fora de l'estadi?**

Sí que van tenir una incidència social. En el cas de Barcelona, Boixos Nois i BBBB van protagonitzar una espiral de violència que va repercutir en tota la ciutat amb més seguretat, escorcolls, identificacions, una sensació d'alarmisme social i una allau de reportatges mediàtics que va alimentar el fenomen.

- **Què ha fet la Lliga per combatre els ultres?**

La Lliga i les institucions actuen a remolc sempre. No hi ha un pla estratègic que pugui dirimir aquest conflicte. S'opta per una política d'urgència solucionant els incidents puntuals. A més, s'aplica una estratègia de criminalitzar tots els grups per igual i posar-los a dins del mateix del sac. Els grups són diversos, n'hi ha que animen pacíficament i altres que són delinqüents organitzats sota una mateixa bufanda, per tant, cal diferenciar-los. Aquesta estratègia és errònia perquè cohesiona el conjunt, els delinqüents i els de grades d'animació se senten amenaçats, per tant, s'unifiquen.

- **Quins són els grups més violents actualment? (De la Lliga)**

No hi ha una lliga de punts, hi ha grups més actius o d'altres que quan hi ha un enfrontament són més bel·ligerants.

- **Quina relació han mantingut amb els clubs? (sobretot els grups d'anàlisi)**

Actualment, Ultra sur té un enfrontament obert amb el president Florentino Pérez perquè aquest els va expulsar de l'estadi per fets extraesportius. Boixos Nois van viure el mateix quan Laporta va arribar a la presidència del club blaugrana. Va aplicar una política de tolerància zero expulsant a tots els violents del camp i a partir d'aquí, han tingut sempre i continuen tenint una actitud hostil envers la directiva.

Pel que fa a Frente Atlético, tenen una relació de convivència amb la directiva. Mai s'han enfrontat públicament, malgrat que hi ha hagut crítiques creuades pel paper de la

família Gil davant del club, però hi ha una tolerància molt més palpable en comparació a Madrid o Barça.

Brigadas Blanquiazules conflueixen dos elements, l'extinció d'un grup a partir de la manca de relleu generacional i no saber-se adaptar a un nou context, amb el nou estadi i l'aparició de nous grups. Aquest desgast provoca la dissolució molt lentament i és insignificant la seva presència avui dia.

- **Ha estat canviant la relació dels clubs amb els grups radicals?**

No, en general ha canviat. Els clubs han sabut adaptar-se, una cosa és la imatge pública i una altra cosa són els tractes i els acords amb els grups radicals. Cada club intenta tenir-los contents i satisfets perquè no generin incidents en el seu estadi, la qual cosa implicaria sancions i multes, però a la vegada mantenen un distanciament públic que no sigui perjudicial per a la seva imatge. Els clubs mantenen un posicionament allunyat d'aquests grups, fins i tot en alguns casos hi ha un trencament de relacions, malgrat que els grups intenten no trencar les relacions perquè saben que depenen d'ells.

- **Creus que els clubs haurien de prohibir l'entrada als grups més conflictius?**

Com creus que es pot controlar el seu accés?

No sé fins a quin punt això depenen els clubs o dels organismes de seguretat i les diferents forces de l'ordre. Els coordinadors de seguretat dels clubs són ordenats per les diferents forces de seguretat, ja sigui el CME o el CNP. A partir d'aquí, evidentment el club hauria d'expulsar aquells aficionats que no compleixin els estatus del club o hagin provocat aldarulls o incidents violents. Tot i que fer una estratègia de generalització a tot el jovent que va a l'estadi és una política molt contraproductiva.

- **Creus que Espanya es podria dur a terme la creació d'una figura dialogant entre cossos de seguretat i clubs? (Alemanya - stewards)**

És complicat perquè aquí la figura de mediador, sigui gent del club o els grups radicals, es veu com una intromissió a les forces de l'ordre. La realitat de la policia a Espanya és que a la mínima hi ha predisposició per a càrregues policials, com a Grècia per exemple que la policia és també bel·ligerant. No s'opta per prevenir com per carregar, la qual cosa provoca un creixement de la tensió i augmentar el problema. Jo no ho veig factible perquè no hi ha una tradició i no es reconeix els grups radicals com a interlocutors vàlids, sinó com a brètols en què l'única solució és criminalitzar-los i reprimir-los a palls.

- **Creus que els factors de captació dels grups ultres són els mateixos que fa uns anys?**

Han canviat, les opcions de lleure per la joventut han derivat en altres espais. La imatge que s'ha traslladat i ha arribat a molta gent jove és molt diferent de la que tenien en els anys vuitanta, avui en dia és molt negativa, la qual cosa fa que molta gent jove no s'atreveixi a apropar-se.

- **Respecte al panorama europeu, creus que el moviment *hooligan* s'està europeïtzant?**

Hi ha dos de models molt marcats: *hooligans* anglesos i *ultres* italians. El que hi ha ara és un paradigma de relleu dels països d'Europa occidental. Itàlia i Regne Unit eren la llavor dels dos models. Quan cau el mur de Berlín el 1989 vam entrar en un nou panorama politicosocial, amb l'auge del bloc soviètic, i arriba el futbol i els aficionats radicals. A Europa de l'est han adoptat els dos models, oferint els millors mosaics i coreografies, però al mateix temps són els més focalitzats en la violència. Han sabut amalgamar les dues realitats, un *hooliganisme* anglès de carrer i graderia i alhora el fenomen ultra italià amb mosaics i coreografies. A la resta de països no, el model és un o altre, tot en funció de l'equip també.

A Espanya, els grups bascos prioritzen el model britànic d'animació amb *supporters* violents, i la realitat dels països mediterranis copia el model ultra italià. En canvi, a l'est d'Europa han adoptat els dos models i són protagonistes d'aquesta barreja, això al final té a veure amb la cronologia. Els va arribar més tard i estan desenvolupant el que aquí va passar els anys noranta.

- **Com d'important va ser el mundial del 1982 a Espanya?**

Va ser cabdal. En un període posterior a la transició i encara amb la dictadura molt present, arriben barres argentines, *hooligans* i *supporters* anglesos i escocesos, ultras i mosaics italians, tota mena de seguidors i cadascun amb la seva forma d'animació diferent de l'altra. Aquest panorama sedueix molt els joves espanyols que van als estadis i queden bocabadats perquè era una cosa completament nova. A partir d'aleshores, intenten replicar aquests actes des del desconeixement. Per això els inicis van ser caòtics amb barreja ideològica, la qual cosa avui en dia és impensable.

- **Creus que actualment perdura i aquesta relació entre grups radicals amb grups d'ultradreta?**

Jo crec que ha canviat perquè la societat també ho ha fet. Els estadis de futbol en el seu moment van exercir d'aparador d'una opció política minoritària a les institucions i va

aconseguir inserir un seguit d'iconografies i un discurs inviable dins de les institucions. Quan aquesta dreta radical o populista ha tingut representació dins de les institucions, ja no és necessari el focus d'atenció dins dels estadis, això ha minvat. Són dos pols que es retroalimenten, quan hi ha representació d'extrema dreta dins del parlament o el congrés, decreix l'activitat dels grups radicals o vinculats amb la ultradreta dins dels estadis, quan aquest no hi és, canvia.

- Creus que la ultradreta continua anant al camp de futbol per captar joves per militar o el focus ha canviat?

L'evolució dels partits d'ultradreta a Espanya i a Europa fa que això no sigui necessari, perquè els militants els hi arriben i ja no l'han de captar. Són partits polítics amb recursos, reconeguts i legitimitats per ser votats per la societat, per tant, la gent s'hi apropa no amb les reticències que podia tenir un jove cap a grups nazis o radicals, és diferent avui.

- Consideres Vox com a ultradreta?

Jo el defineixo com a partit de dreta radical populista perquè replica els programes i els discursos de la dreta radical populista que han aparegut a Europa el segle XXI. La ultradreta i l'extrema dreta es diferencia principalment que la primera utilitza la violència per assolir els seus objectius.

- Quins comportaments violents comparteixen els dos moviments? (Ultradreta política i ultres del futbol)

Entenen que la violència pot ser un recurs per solucionar qualsevol conflicte o combatre qualsevol tema polític.

- Hi ha característiques semblants entre l'organització interna dels dos grups?

No, perquè els partits d'ultradreta intenten fer política a través de violència i un discurs molt radical i extremista, mentre que els grups d'aficionats radicals els hi manca la disciplina i aquesta obediència de partit vertical i jeràrquic. Poden existir a manifestacions i mítings polítics, els poden votar, però no tenen una consistència o una formació política profunda per militar en organitzacions. És un suport molt més allunyat, no tan militant de partit.

- **Creus que actualment hi ha hagut una tendència creixent d'actituds racistes i xenòfobes als camps?**

Sí, perquè el futbol no deixa de ser un reflex de la societat. Davant de l'embranzida del feminisme, una part l'entén com una forma reactiva i com una amenaça. Això es traslladarà a les graderies.

- **Continua el futbol sent l'aparador públic com un espai per la llibertat d'expressió com era antigament?**

Jo crec que menys, perquè no hi ha un focus tan constant a les graderies. A més, cal tenir present que la FIFA i la UEFA ordenen no volen focalitzar-se en les grades quan hi ha aldarulls o incidents violents, fan veure com si no passés res. Si aquests grups ja no tenen la visibilitat que tenien anys enrere, això anirà a menys.

- **Quin paper juguen els principals mitjans de comunicació en la situació actual? Creus que n'hi ha alguns que ho han volgut amagar?**

Primer van abordar el fenomen des del desconeixement, després el van sobredimensionar i finalment l'han retroalimentat. Crec que en molts casos van valorar els rèdits que podien aportar oferint una visió allunyada de la realitat, per tant alarmista. Van prioritzar les vendes i clics abans que contrastar les fonts, informar amb rigor i no sobredimensionar.

- **Penses que hi hauria alguna forma d'erradicar els grups radicals? En cas afirmatiu, de quina forma?**

Ha d'haver-hi coneixement, voluntat i una estratègia eficaç, però no n'hi ha cap. Per tant, és inviable. No hi ha la voluntat real tret de situacions puntuals. Quan un aficionat radical mata un altre, s'actua amb presses, es creen campanyes de conscienciació o observatoris, el temps passa tothom se n'oblida i no s'acaba fent res. Al final el que més interessa és el negoci i treure benefici econòmic. Aquests temes que s'han d'abordar, lamentablement els ens dirigents del futbol espanyol no ho veuen prioritari.

- **Creus que hi ha la voluntat de la Lliga almenys, com a institució, per donar una bona imatge?**

Sí, però si la lliga ho fa no és per erradicar la violència, sinó perquè la presència d'aquests grups de seguidors radicals organitzats desafia el model de negoci i perjudica els interessos de la Lliga. La pandèmia en aquest sentit va anar perfecte per aquest organisme. La competició va continuar, però sense públic a les graderies, els drets televisius es continuaven cobrant i tothom veia els partits. D'aquesta forma s'assegurava que no passés res.

6.4 Entrevista a Toni Rodon (Divendres 24 de maig del 2024)

- Com definiries la ultradreta política?

En termes acadèmics de la ciència política, es fa servir el terme partits de dreta radical populista que engloba molt sovint el que es coneix com a extrema dreta. Llavors, hi ha altres persones que dins de l'extrema dreta, per diferenciar grups de dins, fan servir el concepte "ultradreta" i vindria a ser gent que està a la dreta de l'extrema dreta. Serien aquelles persones que tenen totes les característiques de l'extrema dreta. Persones o grups polítics amb posició contra la immigració, nacionalistes molt radicalitzades, excloents en termes liberals, democràtics i polítics. Molt sovint la ultradreta fa referència a l'extrem d'aquesta extrema dreta.

- Quan ubiquem els seus orígens de la ultradreta política?

A Europa depèn de com d'enrere vulguis anar. En general, no es parla d'extrema dreta fins a la Segona Guerra Mundial. A partir d'aquest conflicte i la instauració de les democràcies, és quan aquests grups petits van defensar ideologies ancorades amb el passat, en línia amb els moviments feixistes que havien estat presents a Europa durant la primera meitat del segle XX. El terme es va difondre i ampliar.

Pel que fa a Espanya és una mica semblant. Es parla d'ultradreta amb publicacions de la Veu de la República o publicacions de la segona república, però sobretot el concepte entès modernament comença a partir de la Transició espanyola.

- Quina evolució ha tingut des dels inicis fins ara?

Depèn del país, però normalment la ultradreta eren els grups nostàlgics del passat i sobretot dels règims feixistes. En democràcia se'ls va tolerar certes actituds com la salutació nazi per la llibertat d'expressió.

En cas d'Espanya i Catalunya, des de la transició hi ha hagut grups presents sempre. Si recordem la batalla de València durant aquell període o bé la supervivència de grups d'ultradreta en àmbits esportius com el futbol, però també en molts altres. Cada 12 d'octubre surten a passejar i manifestar-se.

Amb el pas del temps, ha passat el mateix que en altres països, tot i que en característiques europees. Certs missatges s'han impregnat en grups d'extrema dreta, com Plataforma x Catalunya i sobretot Vox.

- Quina és l'organització interna dels grups? Ha canviat des dels 80 fins ara?

No ho conec, depèn de cada grup. La ultradreta tendeix a tenir pocs militants i s'organitzen de forma jeràrquica amb un líder i seguidors al voltant.

- **Tenen influència més enllà del marc polític? Quins vessants socials poden tenir?**

Tenen una influència perquè la ultradreta s'ha hagut de democratitzar. Als seus inicis considerava que la democràcia no tindria cap mena de recorregut, de mica en mica la majoria han entès que per aplicar el seu missatge i triomfar han de participar en el joc electoral. Per això, molts d'ells s'han transformat i estan presents en el joc polític.

- **Com se sol fer la captació de militants?**

Com amb la resta de forces polítiques. S'anomena tècnica de xarxa i consisteix en utilitzar altres àmbits per a poc a poc anar convencent a la gent. Organitzen una festa i a veure qui ve, amb actes molt marcats com el del 12 d'octubre en què qui va té més possibilitats de ser captat per militar o altres actes en contra dels immigrants un altre dia. El futbol va ser un mecanisme amb l'excusa de passar-ho bé, els van acabar convencent.

- **Hi ha hagut un creixement de partits i grups polítics d'ultradreta aquest segle XXI?**

Sí, clarament i sobretot d'extrema dreta.

- **Quins creus que han estat els factors perquè es produís aquest fenomen?**

La normalització que s'ha produït dels seus discursos. A l'estat espanyol a mesura que ens allunyem de la dictadura i l'estigma del bagatge ideològic desapareix, perquè la gent mor i la joventut ja no recorda tant, hi ha certes idees que són més fàcils de verbalitzar. Aquest fet està darrere del creixement de Vox. Abans era molt difícil que es digués extrema dreta i ara ho veiem més a les enquestes.

- **Hi ha algun perfil en concret d'un militant d'ultradreta? En cas afirmatiu, com és aquest?**

Ho desconec, no ho sé. Si parlem de militants és difícil accedir-hi perquè són pocs.

- **Pel que fa al discurs dels partits i organitzacions d'ultradreta, quines són les seves característiques o els principals temes a tractar?**

A Espanya té unes característiques com el nacionalisme patriòtic amb tot el que implica, la qual cosa ha fet que molt sovint l'estat toleri el discurs i de fet en moltes altres ocasions li doni peu. Les posicions contra la immigració i tot el que té a veure amb els valors esmentats prèviament. Abans estaven en contra de l'homosexualitat o dels drets LGTBIQ+. No vull dir que ara estiguin a favor, però sí que han disminuït una mica la seva oposició. Últimament, el discurs és molt crític amb Europa i es posicionen en conflictes com el d'Israel i Palestina o Rússia i Ucraïna.

- **Quin és el paper de les xarxes socials avui en dia?**

Les xarxes han estat importants per difondre el missatge, perquè és molt poc costós i han trobat un canal fàcil per arribar a la gent. Tot i això, cal no oblidar que les idees s'han escampat principalment pels mitjans tradicionals, televisió i ràdio.

- **Han estat els mitjans de comunicació un espai de visibilització i per fer ressò del discurs d'aquests grups?**

Sí, perquè molts mitjans, encara que siguin petits, veuen que aquests grups tenen *likes* i visualitzacions, per tant, cauen en la temptació de cobrir-los.

- **Creus que en alguns casos s'ha arribat a fer blanquejament?**

Sí, clarament. Només cal veure els fets d'octubre del 2017 i com la premsa espanyola cobria certs grups d'ultradreta espanyolista a Catalunya. Salvador Illa, el possible candidat a la presidència de la Generalitat, es manifestava amb gent ultra molt bèstia a la Plaça Catalunya.

- **Consideres que se'ls hi ha de donar visibilitat?**

No ho sé i des dels estudis de ciència política no se sap. Hi ha dues opcions: ignorar-los com alguns mitjans fan (exemple del mitjà Nació Digital), o bé cobrir-los de forma crítica. TV3, per exemple, opta per aquesta via. Cada vegada que Vox o Aliança Catalana fan una afirmació, el periodista de torn diu el perquè aquella afirmació és falsa o matisable. Les dues vies tenen pros i contres.

- **Creus que s'ha produït un fenomen de por entorn d'aquests partits?**

Entre els mitjans, sí. Vox proposa tancar mitjans autonòmics o despolititzar els mitjans públics. Els periodistes veuen en perill la seva feina.

- **Quin recorregut van tenir les diferents organitzacions abans del creixement de Vox? Ha estat el mateix per a tots igual?**

Depèn dels grups.

- **Ha aconseguit Vox el vot dels simpatitzants dels partits i organitzacions d'ultradreta?**

Sí, segur. L'extrema dreta quan entra als parlaments creix perquè té el convenciment dels més ultres i també perquè aconsegueix el vot de molta gent que vol protestar i comparteix ideologia.

- **Per què Vox ha aconseguit l'èxit que altres partits/organitzacions com España 2000 o Plataforma x Catalunya no va obtenir?**

Vox sorgeix per una descomposició de la dreta tradicional del PP. Molta gent d'aquest espai polític considerava que els populars van ser febles amb el procés d'independència el 2017. Vox és una reacció derivada del nacionalisme espanyol.

- **Quina importància, en l'auge de Vox aquests últims anys, té a veure amb el procés d'independència de Catalunya?**

En altres països, aquests partits tenen èxit perquè recullen vots de partits nacionals conservadors que estan enfadats per temes com la immigració. En el cas espanyol, no ha estat així, va ser essencialment pel tema català. Sí que és veritat que últimament estan intentant canviar el seu discurs i focalitzar-se en la immigració i qüestions d'igualtat.

- **Creus que sense representació de la ultradreta a les institucions hi ha un procés de captació de militants i difusió del discurs, mentre que quan ja tenen diputats a les institucions, es rebaixa?**

Al revés, una de les coses que té l'extrema dreta és que quan entra a les institucions el seu discurs es normalitza i la població assumeix la seva presència. Si tenen representació a les sales parlamentàries els és molt més fàcil obtenir militants o simpatitzants i recursos. Un exemple és amb les polítiques d'igualtat, on abans de l'entrada de Vox la majoria dels partits estaven a favor de reformar lleis de gènere. Des que Vox té representació, van portar aquest tema al debat que no en parlava ningú i han provocat la divisió d'opinions i normalitzar certs discursos.

- **S'ha fixat Vox en la captació de joves? En cas afirmatiu, de quina forma?**

És possible. No conec el funcionament intern, però aquests partits són molt intel·ligents i saben que a curt termini les eleccions no les poden guanyar, per això intenten guanyar-les en el futur i ells deuen tenir estudiat que hi ha un moviment conservador d'homes joves que cal guanyar-se el seu vot.

- **De quina forma ha estat la captació?**

Hi ha dues formes, el contacte personal o a través de les xarxes. Una de les coses que fan és buscar col·laboracions de manera formal o informal amb personatges mediàtics o influencers perquè els obrin el camí a què els joves votin aquestes formacions.

- **Quin ha estat el recorregut de Vox dins de la política espanyola? Pot aspirar a més?**

El futur no se sap, però en els països europeus tenen representació i són prou forts perquè entrin al govern d'alguna forma, influenciant-lo des de fora o formant-hi part. A

Espanya això es podria produir fent coalició en un govern amb el Partit Popular, de fet ja en tenim com els governs de València o de les Illes Balears. El que no s'aconsegueix, a la majoria de llocs, és fer-los fora de les institucions.